

apoli2020

Lausuntoyhteenveto ohjelmaehdotuksesta

Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma:
Kohti kestäväää arkkitehtuuria

Opetus- ja kulttuuriministeriö
Ympäristöministeriö
Työ- ja elinkeinoministeriö

30.9.2021

Sisällysluettelo

Sisällysluettelo	2
1. Johdanto.....	3
2. Yleiskommentit	4
2.1 Ohjelman merkitys, tarpeellisuus ja ajankohta	4
2.2 Ohjelman sisältö, visio, teemat ja toimenpiteet	4
2.3 Raportin rakenne, selkeys, sisältö ja kieli	7
2.4 Ohjelman toteuttaminen; vaikuttavuus, jalkautus, toteuttajat, resursointi ja seuranta	7
3. Lausuntopalaute luvuittain	9
Luku I: Ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuus	9
Luku II Yhdenvertaisuus ja osallisuus	24
Luku III, Talous ja kansainvälisyys.....	39
Luku IV Merkitys ja identiteetti	52
Luku V koulutus ja tutkimus.....	60

---

1. Johdanto

Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä ympäristöministeriö asettivat 26.4.2019 työryhmän laatimaan ehdotuksen Suomen uudeksi arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi eli apoliksi.¹ Edellinen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma on vuodelta 1998.

Työryhmä sai ehdotuksen uudeksi arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi valmiiksi loppuvuodesta 2020 ja luovutti ehdotuksensa tiede- ja kulttuuriministeri Annika Saarikolle sekä ilmasto- ja ympäristöministeri Krista Mikkoselle 12.1.2021.

Tämän jälkeen ohjelma lähetettiin lausuntokierrokselle, joka kesti maaliskuun 2021 puoliväliin. Tähän raporttiin on koottu keskeinen lausuntokierroksella saatu palaute. Lausuntopalaute jäsentyy yleiskommentteihin ja kuhunkin ohjelmaehdotuksen lukuun annettuun palautteeseen.

Työryhmän ehdotus uudeksi arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi koostuu visiosta ja viidestä luvusta. Niissä on muodostettu arkkitehtuuripolitiikan keskeiset tavoitteet ja toimenpiteet. Kantavana ajatuksena on rakennetun ympäristön ekologinen, sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen kestävyys. Tavoitetila on asetettu vuoteen 2035.

---

¹ Apoli-hankkeen perustiedot, ohjelmaluonnos ja käsittelyn vaiheet ovat kokonaisuudessaan nähtävillä Opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivuilla

<https://minedu.fi/arkkitehtuuripoliittinen-ohjelma> ja <https://minedu.fi/apoli-tyoryhma>

---

2. Yleiskommentit

2.1 Ohjelman merkitys, tarpeellisuus ja ajankohta

Lausuntopalautteen pohjalta uutta arkkitehtuuripoliittista ohjelmaa on odotettu, ja ohjelman merkitystä pidetään yleisesti ottaen suurena. Ohjelma edistää sellaisia rakennetun ympäristön ominaisuuksia (esim. esteettinen laatu, rakennusperintöarvot ja käyttäjälähtöisyys), joita on hankalaa ohjata vahvan säädösohjauksen avulla, jolloin se tukee näiden laatutekijöiden parissa toimivia tahoja

2.2 Ohjelman sisältö, visio, teemat ja toimenpiteet

Yleiskommentit ohjelman sisällöstä

Ohjelman sisältöteemoja pidettiin lausuntopalautteessa pääasiassa onnistuneina, mutta myös riittävän kunnianhimoisina. Ohjelman vision, tavoitteiden ja toimenpiteiden jakautumista kestävä kehityksen eri osa-alueisiin pidettiin palautteessa yleisesti toimivana ratkaisuna ja rakennetun ympäristön eri näkökulmat kokonaisvaltaisesti huomioivana.

Ohjelman yleisisältö sai yksittäisiltä lausunnonantajilta myös kriittisiä kommentteja. Niiden mukaan ohjelman sisältö vaatisi tiivistämistä ja priorisoimista. Todettiin että toimenpiteitä on toteutettavuuden kannalta liikaa ja niiden nähtiin olevan paikoitellen liian yleisellä tasolla (mm. YM, Kuntaliitto, Varsinais-Suomen ELY, Oulun yliopisto, SAFA). Kaivattiin myös eri teemojen tarkastelua yhdessä ja kytkeytymistä toisiinsa, mikä selkeyttäisi kokonaisuutta.

Myös ohjelman keskeinen tavoite oli joidenkin lausunnonantajien mielestä epäselvä; ratkotaanko yhteiskunnallisia ongelmia vai edistetäänkö arkkitehtuuripoliittikkaa tai arkkitehtien edunvalvontaa (Rakli, Oulun yliopisto), mikä saattaa kääntyä ohjelma tavoitteita vastaan. Toisaalta, vaikka ohjelman tavoitteena olikin rakennetun ympäristön kokonaisvaltaisen laadun edistäminen, myös arkkitehtien laaja-alaisen osaamisen arvostuksen lisäämistä ja arkkitehtien osaamisen hyödyntämisen lisäämistä pidettiin tärkeänä (Suomen kotiseutuliitto).

Ohjelman lopullisessa muotoilussa nähtiin tarpeellisena korostaa ohjelmatyön päätavoitteita ja korostaa systemisiä muutoksia palvelevien toimenpiteiden merkitystä (Pirkanmaan liitto). Ohjelmaan kaivattiin myös lisää uusia avauksia ja ydinviestin terävöittämistä (VTT)

Tavoitteet ja visio

Ohjelman tavoitevuotta 2035 pidettiin realistisena mutta myös kunnianhimoisena ja alalta nopeaa reagointia vaativana. (Oulun arkkitehtikilta)

Ohjelman visiota pidettiin pääasiassa oikeasuuntaisena ja perusteltuna. Toisaalta se sai kritiikkiä pituutensa takia (Kymenlaakson liitto, Etelä-Savon maakuntaliitto). Koko ohjelman otsikkoa ”Kohti kestäväää arkkitehtuuria” kaivattiin vahvemmin esiin visiossa (Tampereen yliopisto, arkkitehtuurin yksikkö).

Eri lukujen visioteksteihin esitettiin useita muutosehdotuksia (mm. SAFA, Museovirasto).

Yksittäiset kommentit ohjelman sisältöön

Lausujien yleiskommentteihin sisältyi runsaasti kommentteja ohjelman sisältöpuutteista. Ohjelmaehdotuksen yleisluontoisuudesta/laajuudesta sekä lausunnonantajien heterogeenisyydestä johtuen ne kohdistuvat moneen eri asiaan. Tähän on koottu näistä tärkeimmät:

- Väestön ikärakenteen muutos ja eri ikäkausiin liittyvät asumispreferenssit on riittämättömällä tavalla huomioitu ohjelmassa ja toimenpiteissä (YM)
- Rakennetun ympäristön ohella ohjelmassa tulisi paremmin tuoda esille viherrakenteen ja –reittien vaikutus, luonnon monimuotoisuus ja ekosysteemipalvelut (Viherympäristöliitto). Biosentrisyys olisi voinut olla voimakkaammin mukana ohjelmassa (Varsinais-Suomen liitto).
- Maankäytön suunnittelun ja kestävä kaupunkisuunnittelun teemat tulisi olla ohjelmassa vahvemmin esillä. (Lahden kaupunki, Vantaan kaupunki)
- Ohjelmassa on jäänyt tunnistamatta nykyarkkitehtuurin vahvuudet ja heikkoudet. (Helsingin kaupunki)
- Julkisen taiteen roolin tulisi näkyä vielä selvemmin (Pirkanmaan maakuntamuseo)
- Käyttökelpoisuuden ja kauneuden korostamisessa olisi pystyttävä löytämään yhä enemmän sellaisia toimenpiteitä ja ratkaisuja, jotka eivät maksa mitään tai jotka parhaimmillaan ovat hyvin kustannustehokkaita, ainakin pitkässä juoksussa. (Kiinteistöliitto)
- Ehdotuksessa ei nosteta esiin kotimaisen puun käytön edistämisen tavoitteita riittävän selkeästi. (Metsähallitus)
- Lainsäädännössämme voimassa oleva YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva sopimus on jäänyt ohjelmaehdotusta laadittaessa liian vähälle huomiolle. Ehdotuksessa olisi tarpeen käsitellä vahvemmin vammaisille ihmisille merkityksellisiä teemoja, kuten esteettömyys ja saavutettavuus. (Vammaisfoorumi, Kynnys ry.)

- Sosiaalinen kestävyys tulee kaupunki- ja kuntakehittämisessä ymmärtää laaja-alaisemmin, koskien esim. sosiaalista vuorovaikutusta, osallisuutta ja turvallisuutta sekä sosiaalista yhdenvertaisuutta. (Kuntoutussäätiö)
- Toimenpiteissä painottuvat kasvavat kaupunkiseudut ongelmineen. Ohjelmassa tulisi huomioida kattavammin pienten taajamien ja kuntien näkökulmat sekä niukat resurssit. (Satakunnan museo, Etelä-Savon maakuntaliitto)
- Digitaalisuuden mahdollisuudet tulisi nähdä ohjelmassa poikkileikkaavana teemana. (Keski-Suomen liitto)
- Ohjelman tulisi tarkastella mikä taho maakunnallisesti hoitaa arvokkaiden kulttuuriympäristöjen arvottamisen ja maankäytöllisen ohjaamisen, mikäli MRL-uudistus etenee esitetysti. (Kymenlaakson liitto, Pohjois-Savon liitto)
- Monipaikkaisuus jää ohjelmassa melko ohueksi. (Jyväskylän kaupunki/museopalvelut)
- Ohjelmassa olisi hyvä tuoda esiin, että arkkitehtuuria ovat luomassa myös rakennusarkkitehdit ja että arkkitehtuurin koulutusta annetaan myös ammattikorkeakouluissa rakennusarkkitehdin tutkinto-ohjelmissa. (Rakennusarkkitehtikoulutusta antavat ammattikorkeakoulut)
- Ohjelmaan olisi tärkeää kirjata toimenpide koskien pitkäaikaisen kokonaistaloudellisen ajattelun edistämistä. Kestävää taloutta, talousasiantuntemusta arkkitehtuurin alalla tulisi lisätä ja esimerkiksi kaavataloustarkastelujen työkalustoa kehittää kansallisesti. Tähän tarkasteluun tulisi kytkeä myös ympäristövaikutukset. (Vantaan kaupunki)

Suhde muihin ohjelmiin ja prosesseihin

Osa lausujista katsoi, ettei ohjelmassa riittävästi määritetty suhdetta muihin ohjelmiin (Rakli). Todettiin, että tuekseen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma tarvitsee muiden sektoreiden kestävästä kehityksen ohjelmatyötä, ei vähiten talouteen ja sosiaaliseen ympäristöön liittyvää (Suomen kotiseutuliitto). Erikseen korostettiin ohjelman yhteyttä kansalliseen kulttuuriperintöstrategiaan. (Keski-Suomen liitto)

Yhteistyön merkitys valmistelussa ja sisällössä

Useassa lausunnossa korostettiin, että ohjelma koskettaa laajaa joukkoa erilaisia toimijoita. Osa lausujista katsoi, että jo ohjelman valmisteluun olisi pitänyt kytkeä laajemmin rakennusalan muita toimijoita (Helsingin kaupunki). Yhteistyöllä nähtiin olevan keskeinen rooli ohjelman

toimenpiteiden toteutuksessa ja korostettiin, että toimenpiteissä tulee saada mukaan yhtä ammattikuntaa laajempi joukko alan toimijoita. (Tampereen kaupunki, Kotkan kaupunki)

2.3 Raportin rakenne, selkeys, sisältö ja kieli

Johdonmukaisuus, rakenne, luettavuus

Ohjelmassa käytettyjen käsitteiden avaamista pidettiin tärkeänä, koska niistä ei useinkaan ole yhteistä ymmärrystä (YM). Lisäksi se, mitä arkkitehtuurin käsitteellä ohjelmaehdotuksessa tarkoitetaan (koko suunnittelun kenttää) olisi syytä sanallistaa selkeästi ohjelman alussa (SAFA). Tärkeäksi nähtiin myös raportin laajempi visualisointi viestin tehostamiseksi (VTT, SAFA). Lisäksi vision, tavoitetilojen ja toimenpiteiden johdonmukaisuus tulisi varmistaa ja kiinnittää huomiota kieleen, joka joissain lausunnoissa koettiin paikoin raskaaksi.

Lausunnoissa esitettiin toiveita apolin täydentämisestä, kuten analyysia edellisen ohjelman vaikutuksista ja listausta paikallisista apoleista. Esitettiin myös kysymys, että olisiko tarpeen laajentaa apolia rakennetun ympäristön ohjelmaksi, jossa mm. elinkaariajattelu ja –tarkastelu ja kokonaisuus olisivat vahvassa roolissa (RTY).

2.4 Ohjelman toteuttaminen; vaikuttavuus, jalkautus, toteuttajat, resursointi ja seuranta

Ohjelman roolin selkeyttäminen suhteessa muuhun ohjaukseen

Todettiin, että ohjelmaehdotus ei ota kantaa siihen, miten se pyrkii vaikuttamaan rakennettuun ympäristöön liittyvään sääntelyyn (Oulun yliopisto). Suomen Kuntaliiton lausunnossa tuotiin esiin, että ilman lainsäädännöllistä pohjaa tai taloudellisia kannustimia toimenpideehdotukset jäävät suosituksiksi ja toiveiksi. Rakli ry:n lausunnossa todetaan, että ohjelman nojalla ei tulisi käynnistää säädösvalmistelua ja lisäksi tulisi täsmentää, mitä tai ketä ohjelma sitoo ja ohjaa.

SAFA pitää ohjelmaa tärkeänä arkkitehtuurin alan toimintaa ohjaavana asiakirjana.

Ohjelman jalkautus, toteutuksen organisointi ja seuranta

Ohjelman jalkautusta sekä toimeenpanon koordinaatiota pidettiin tärkeänä ohjelman onnistumisen kannalta. Eri osapuolten yhteistyön merkitystä ohjelman toteutuksessa korostettiin useassa lausunnossa. Tavoitteiden onnistuneen toteuttamisen todettiin edellyttävän yhteistyötä mm. kuntien, yhteisöjen, suunnittelijoiden, rakennuttajien, rakennusteollisuuden, kiinteistökehittäjien ja –investoijien sekä sijoittajien kanssa.

Haasteena pidettiin sitä, kuinka apoli saadaan jalkautettua käytännön tasolle siten, että rakentajat, paikalliset toimijat ja yksittäiset ihmiset innostuvat ja ymmärtävät arkkitehtuurin vaikutusmahdollisuudet ja toteuttavat ehdotuksen tavoitteita (Kotkan kaupunki). Toisaalta ohjelman vaikuttavuus nähtiin parhaimmillaan hyvin suurena, minkä vuoksi sen toimeenpanoon ja seurantaan tulee kiinnittää riittävästi huomiota (Taiteen edistämiskeskus).

Jatkovalmistelussa tulisi selkeyttää ohjelmassa esitettyjen toimenpiteiden toteuttajia ja tehtäviä sekä laatia toimenpidesuunnitelma (Uudenmaan liitto). Ohjelman toteutumiseksi tarvitaan riittävän tiheää seuranta esim. vuosittain ylläpitämään aktiivisuutta. SAFA esittää, että ohjelmaan kirjattaisiin seurannan aikataulu sekä suunnitelma ohjelman mahdollisesta päivityksestä.

Ohjelman toteutuksen resursointi

Ohjelmaehdotus ei ottanut kantaa toteutuksen resursointiin, mikä todettiin myös osassa lausuntoja. Niissä painotettiin, että moni esitetyistä toimenpiteistä vaatii (julkista) tukea toteutuakseen. Tuki toimisi myös kannustimena. Lisäksi tuotiin esille, että ohjelmaan investoimisen vaikuttavuutta voisi tuoda paremmin esiin (Tampereen yliopiston arkkitehtuurin yksikkö).

Ohjelman toteuttajat

Ohjelmaehdotuksessa on nimetty joitain toteuttajatahoja kunkin toimenpide-ehdotuksen perässä. Lausunnoissa tuotiin esiin, että tätä joukkoa voisi laajentaa, mikä voisi toimia myös motivoivana tekijänä esimerkiksi rakennus- ja kiinteistöalalle (Oulun yliopisto). Maaseututoimijoita voisi kytkeä paremmin toimeenpanoon (esim. kyläyhdistykset asukasyhdistysten lisäksi, Keski-Suomen liitto). Myös rakennusvalvontasektorin todettiin voivan merkittävästi edesauttaa uuden apolin toteutuksessa ja jalkautuksessa (RTY).

ELY-keskusten lausunnoissa painotettiin ELY-keskusten roolin tunnistamista mm. maankäyttöön, kulttuuriympäristöön ja rahoitukseen liittyvissä asioissa. ELY-keskusten lisäksi myös maakuntien liitot ovat vahvoja ja aktiivisia toimijoita alueellaan ja niiden kytkeminen ohjelmaan vahvistaisi sen toteutumisen edellytyksiä.

Taiteen edistämiskeskuksen lausunnossa tuotiin esiin Taiken julkisen taiteen asiantuntijapalveluiden ja kulttuurihyvinvointipalveluiden yhteys moniin arkkitehtuuripoliittisen ohjelman tavoitteisiin ja muistutettiin Taiken arkkitehtuuri- ja muotoilutoimikunnan roolista alan monipuolisena asiantuntijaelimenä ja todettiin, että Taike on sitoutunut ohjelman tavoitteiden edistämiseen.

3. Lausuntopalaute luvuittain

Luku I: Ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuus

Yhteenveto lukuun annetuista lausunnoista

- Yleispalautteena ilmastonmuutoksen ja luonnon monimuotoisuuden nostamista apolin ensimmäiseksi luvuksi pidettiin hyvänä ja todettiin sen korostavan teeman merkittävyyttä rakennetun ympäristön kannalta. Toisaalta ohjelman kytkentä valmisteilla olevaan MRL-lainsäädäntöön ja siinä keskeisessä roolissa olevaan vähähiilisen rakentamisen ohjaukseen tuntui paikoitellen olevan lausunnonantajille epäselvä.
- Osion johdannossa esitettyä resurssitehokkaan rakentamisen hierarkian periaatetta pidettiin tärkeänä, ja sitä toivottiin näkyvämmiin myös ohjelman toimenpiteisiin. Periaatetta toivottiin laajennettavan myös maankäyttöön. Kaiken kaikkiaan olemassa olevan rakennuskannan, korjaamisen ja kiinteistönpidon näkymistä enemmän ohjelman toimenpiteissä toivottiin. Toisaalta varoitettiin myös periaatteen nostamisesta säädösohjauksen pohjaksi ja todettiin, että rakentamisen taloudelliset reunaehdot eivät tällä hetkellä suosi korjaamista.
- Samoin kaupunkisuunnittelu- ja viheraluesuunnittelunäkökulmaa toivottiin näkyvämpään rooliin ohjelmassa. Ilmastopäästöjen ohella toivottiin huomioitavan myös ilmastonmuutoksen vaikutukset sekä hiilinielut ja –varastot (mm. puurakentaminen). Myös kiertotalousnäkökulmaa toivottiin ohjelmassa vahvistettavan.
- Kaikki osion toimenpiteet saivat melko laajasti kannatusta.
- Arkkitehtonisen kestävyuden käsite jakoi lausunnonantajien näkemyksiä; pääasiassa uuden käsitteen käyttöönottoa pidettiin tärkeänä ja hyvänä, mutta epäiltiin myös käsitteen sekoittavan vakiintunutta kestävyuden käsitteistöä (ekologinen, sosiaalinen, kulttuurinen ja taloudellinen)
- Perinteisiä materiaaleja ja menetelmiä koskeva toimenpide sai laajaa kannatusta erityisesti museoiden lausunnoissa. Myös kiinnostus olla mukana toimenpiteen toteutuksessa näkyi lausunnoissa.
- ELY-keskukset ja maakuntien liitot halusivat mukaan maankäyttöä koskeviin toimenpiteisiin. Myös useat muut tahot ilmaisivat kiinnostuksensa osallistua osion toimenpiteiden toteutukseen.

- Osassa lausuntoja nostettiin tärkeäksi kestävän rakentamisen ja maankäytön suunnittelun rooli luvun V Koulutus ja tutkimus toimenpiteissä.

Lausujakohtaiset kommentit

Ministeriöt ja virastot

- **Ympäristöministeriön** lausunnossa todetaan, että ohjelman sisältö tukee ympäristöministeriön strategian sisältöä hiilineutraalin kiertotalousyhteiskunnan sekä kestävän kaupunkikehityksen toteuttamiseksi. YM toivoo, että kaupunkisuunnittelun arkkitehtoninen ulottuvuus (kaupunkirakennustaide) sisältyisi paremmin kokonaisuuteen. Lisäksi YM:n mielestä tilankäytön hierarkian pohjalta olemassa olevan rakennuskannan ensisijainen käyttö tilatarpeiden tyydyttämisessä tulisi huomioida läpi ohjelman, erityisesti luvussa V.

Rakennettua ympäristöä käyttävien ihmisten rooli ja käyttäytyminen on hyvä tunnistaa rakennetun ympäristön hiilidioksidipäästöihin vaikuttavaksi tekijäksi arkkitehtuurin ratkaisujen rinnalla.

Toimenpiteessä B maankäytön lähtökohtainen rooli luontoarvojen ja luonnon monimuotoisuuden turvaamisessa ja tukemisessa tulee nostaa vahvemmin esiin sekä lukuun V liittyen kiinnittää huomiota koulutuksen merkitykseen osaamisen vahvistajana.

YM:n lausunnon mukaan toimenpiteessä C esitetty ryhmäkorjaus ei ole osoittautunut kattavaksi ratkaisuksi, ja taloyhtiöiden päätöksenteon haasteet sekä kokonaisuuden monitoimijaisuus ja ajallinen kesto on tiedostettava toteutuksen realiteeteiksi.

Toimenpiteeseen D liittyen kaavojen tietomallin kehittämistyössä voidaan ottaa huomioon mahdollisuus joustaviin käyttötarkoituserkintöihin.

- **Ulkoministeriön** mielestä arkkitehtuurin keinot osana ilmastohaasteiden ratkaisua ovat validit, mutta yhteistyötä eri toimijoiden välillä ei voida korostaa liikaa. Kestävän arkkitehtuurin ja korjausrakentamisen, olemassa olevan rakennuskannan hoidon ja vaalimisen tavoitteen pitää olla korkealla.
- **Metsähallitus** pitää ohjelmaesitystä hyvänä vastauksena yhteiskunnan ja ympäristön kehitykseen, mutta toivoo kotimaisen puun käytön edistämisen tavoitteet selkeämmin esiin ohjelmaan. Arkkitehtuurilla ja arkkitehteilla on suuri vaikutusmahdollisuus edistää kotimaisen puun käyttöä

rakentamisessa. Kotimaisen puun käyttäminen rakentamisessa edistää ilmastopoliittisia tavoitteita, kun hiilinieluista saadaan puu käytettyä rakentamiseen, joka sitoo kerätyn hiilen pitkäaikaisesti.

- **Museovirasto** kiinnittää huomiota arkkitehtonisen kestävyuden käsitteeseen ja toteaa, että olisi luontevampaa puhua rakennetun ympäristön kestävydestä, ja sen osana tarkastella arkkitehtuuria jo vakiintuneiden ekologisen, kulttuurisen, sosiaalisen ja taloudellisen kestävyuden näkökulmista.

Virasto korostaa lausunnossaan korjaamiseen kannustamisen tärkeyttä ja ensisijaisuutta uudisrakentamiseen verrattuna.

Toimenpiteiden osalla perinteisiin materiaaleihin ja menetelmiin liittyvässä toimenpiteessä Museovirasto korostaa panostuksia soveltavaan tutkimukseen, konkreettisten ratkaisujen kehittämisen toimivaa ja selkeää organisointia sekä opetus- ja kulttuuriministeriön roolia tavoitteen toteuttamisessa.

Museovirasto näkee, että päävastuu toimenpiteen toteuttamisessa on ympäristöministeriöllä, ja sen omana roolina voisi olla mm. sen eri kokoelmiin ja kohteisiin dokumentoituneen tiedon tarjoaminen käyttöön sekä viraston rakennuskulttuurin ja restaurointiin liittyvän osaamisen hyödyntäminen yhteistyöhankkeissa. Museovirasto toivoo, että yhteydet ministeriön maankäytön ja rakentamisen ohjauksesta vastaaviin voisivat olla nykyistä tiiviimmät, nykyisin yhteys ministeriöön keskittyy rajatummin kulttuuriympäristöstä vastaaviin virkamiehiin.

Toimenpiteen *C. Vähähiilisyys ja kiertotalous kytketään lähiympäristön suunnitteluun* osalla Museovirastoa askarruttaa, mitä toimenpiteen kokonaisvaltaisella konseptilla tarkoitetaan. Sen mielestä täydennysrakentamisessa tulee aina ottaa kulloisenkin alueen, paikan ja kohteen ominaispiirteet lähtökohdaksi; konseptin tulee olla tässä mielessä joustava. Lisäksi konseptin toteuttamisessa sopiva ja tarkoituksenmukainen kohteiden joukko olisi harkittava huolella.

ELY:t ja maankuntien liitot

- **Hämeen ELY** katsoo, että alueellisilla ELY-keskuksilla on edistämisen- ja valvontatehtävänsä kautta laaja kosketus alueelliseen maankäyttöön ja suunnitteluun ja näin ollen vaikutusmahdollisuuksia ohjata maankäyttöä myös ilmasto- ja biodiversiteetin osalta.
- **Varsinais-Suomen liitto** pitää merkittävänä apoli2020-ehdotuksessa sitä, että ohjelma ohjaa ajattelemaan rakennettua ympäristöä osana ekosysteemiä biosentrisyiden periaatteiden

mukaisesti. Tämä aihe ansaitsisi liiton mielestä esitettyä laveammin tilaa ohjelmassa. Liitto näkee mahdollisena osallistua toimenpiteiden IB ja IC toteutukseen

- **Etelä-Pohjanmaan ELY:n** mielestä ilmastokriisin ratkaisemista ohjataan kuntatasolla ensi sijassa kaavoituksen keinoin. Kuntien suuntaan näiden tavoitteiden jalkauttamisessa, informoinnissa ja valvonnasta vastaavat alueelliset ympäristökeskukset sekä maakuntien liitot.
- **Pirkanmaan liitto** näkee tärkeänä, että tavoitteistossa ilmastokysymyksiin liittyvät tavoitteet on nähty ensisijaisina. Pirkanmaa on sitoutunut täyttämään hiilineutraaleille kunnille ja maakunnille asetetut päästövähennystavoitteet, ja näiden tavoitteiden toteutumiseksi tarvittavia toimia ja keinoja apoli2020-ohjelmassa esitetyt toimenpide-ehdotukset osaltaan täydentävät. Liiton näkemyksen mukaan ohjelmaehdotuksessa esitetyt toimenpiteet rakennusten ekologisen kestävyuden ja joustavan käytön, kaavoituksen ilmasto- ja monimuotoisuusnäkökulman sekä kiertotalousajattelun edistämiseksi tukevat hyvin hiilineutraalisuustavoitteen saavuttamista. Liitto on myös ilahtunut siitä, että luonnon monimuotoisuuden turvaaminen on tunnistettu osana hyvää elinympäristöä. Luonto on myös osa rakennettua ympäristöä ja kaupunkiluonto merkittävä osa luonnon monimuotoisuutta.
- **Uudenmaan liiton** mielestä luvun I visio ja tavoitteet ovat kannatettavia. Uudenmaan liitto on laatinut vuonna 2020 *Hiilineutraali Uusimaa 2035* –tiekartan, jossa yhtenä painopistealueena on ilmastoviisas maankäyttö ja rakentaminen. Ilmastotiekartta nostaa myös esiin omana painopisteensä hiilensidonnan vahvistamisen ja päästöjen kompensoinnin. Aluesuunnittelun merkitystä voisi korostaa rakennetun ja luonnonympäristön välisen tasapainon hakemisessa: Vaikka kaupunkien viherryttäminen ja lähiruoan tuotanto kaupungeissa ovat kiinnostavia ja kannatettavia konsepteja, ne eivät tule ratkaisemaan kappaleessa käsiteltyjä globaaleja haasteita. On siis ennen kaikkea pyrittävä luonnonympäristöä säästävään rakentamiseen, ehkäistävä metsäkatoa, säilytettävä ekologisia yhteyksiä ja huolehdittava tuottavien maatalousalueiden säilymisestä. Maakuntien liitoilla on valmius osallistua ilmasto- ja biodiversiteettitietoisien maankäytön, vähähiilisyyden ja kiertotalouden kytkemiseen niin lähiympäristön suunnitteluun kuin toimenpiteiden toteuttamiseen yhdessä kuntien kanssa.
- **Hämeen liitto** katsoo, että ohjelmaehdotuksessa on hyvin tunnistettu keskeisiä haasteita ja haettu suuntaviivoja niiden ratkaisemiseksi. Ehdotetut toimenpiteet ovat positiivisia, kuten korjausrakentamiseen panostaminen tai rakennusten joustavuuden parantaminen. Toimenpide-ehdotuksissa on

kuitenkin kuvattu kaupunki- tai aluesuunnittelun roolia varsin niukasti painopisteen ollessa rakennussuunnittelussa. Ilmasto- ja biodiversiteettitietoinen maankäyttö vaatii sekä taloudellisia että osaamiseen liittyviä resursseja, etenkin pienempien kuntien kohdalla. Maaseutumaisilla alueilla ja väljään asutuissa taajamissa tulee myös huomioida aluerakenteesta johtuvat lähtökohdat: pelkkä rakenteen tiivistäminen sopisi ilmastomuutoksen hillitsemisen keinona näille alueille huonosti.

- **Pohjois-Pohjanmaan liitto** tukee useita osiossa esitettyjä toimenpiteitä, mm. arkkitehtonisen kestävyuden määritelmän luomista ja sen reunaehtojen määrittelyä, suunnittelijoiden keskinäisen ja hankeosapuolten välisen yhteistyön vahvistamista, perinteisten rakentamismenetelmien ja paikallisia rakennusmateriaalien käytön edistämistä, asuinalueiden korjaamiseen ja uudistamiseen soveltuvaa lisä- ja täydennysrakentamista tukevaa kokonaisvaltaista konseptia sekä joustavia tilaratkaisuja tukevaa kaavoitusta ja rakentamista. Paikkatietoon ja tietomalleihin pohjautuvaan kaavoitustyökalua pidetään niin ikään hyvänä toimenpiteenä, joka voitaisiin ulottaa myös maakuntakaavoitukseen. Tuoreessa maakunnallisessa *POPilmasto*-tiekartassa on tunnistettu kehittämisen kohteena arktisen alueen energiatehokkaan rakentamisen ekosysteemit.
- **Varsinais-Suomen ELY** toteaa, että ohjelman pääteemat ovat ajankohtaisia ja tärkeitä, mutta toimenpiteet kaipaavat lisää konkretiaa. Kaavoitukseen liittyvissä toimenpiteissä myös ELY-keskukset on syytä mainita yhtenä kaavoitusta edistävänä tahona. Myös joissakin kaupungeissa toimivien kaupunkikuvaneuvottelutoimikuntien rooli nostetaan esiin. ELY-keskus pitää kestävästä yhdyskuntarakennuksesta perustana ilmastokysymyksen ratkaisuja haettaessa, mutta pitää puutteena, ettei ohjelmassa mainita viherrakennetta tai hiilinieluja, joiden säilymistä voidaan kaavoituksen keinoin edistää. Kaavoituksen roolia olisi hyvä korostaa selkeämmin.

ELY:n mielestä vanhojen rakennusten korjaaminen on kulttuuriympäristön kannalta merkittävää, mutta myös ekologista ja resurssiviisasta. Sisäilmaongelmat ja syrjäseutujen vaille käyttöä jäävät kohteet todetaan haasteena. Koulurakennusten osalla uudet avoimet oppimisympäristöt ovat johtaneet 1950–60-luvun koulurakennusten purkamiseen.

Varsinais-Suomen ELY kannattaa perinteisten rakennusmenetelmien ja paikallisten materiaalien hyödyntämistä ja kehittämistä koskevaa toimenpidettä ja toteaa siihen sisältyvän esimerkiksi perustamistavat, jotka eivät edellytä louhimista ja maanvaihtoa. Toimenpiteeseen ehdotetaan lisättävän materiaalien uusiokäytön, materiaalien minimoinnin ja maanainesten lajittelun.

Ilmasto- ja biodiversiteettitietoiseen maankäyttöön liittyen korostetaan kuntien kaavoittajien täydennyskouluttamista ilmastokysymyksissä sekä ilmastoviisaan kaavoituksen ja rakentamisen hyvien käytäntöjen luomista, edistämistä ja jalkauttamista, sekä tutkimusta.

Toimenpiteeseen *C Vähähiilisyys ja kiertotalous* kytketään *lähiympäristön suunnitteluun* toivotaan sisällytettäväksi kulttuuriympäristönäkökulma.

- **Keski-Suomen liitto** tunnistaa vähähiilisuuden ja kiertotalouden ajattelun siirtymisen rakennusekologiasta alue-ekologiaan. Vähähiilisyys ja kiertotalous tulevat huomioitaviksi myös maakunnan suunnittelun tasolla ja maakuntakaavan merkitys tavoitteiden pitkäjänteisen saavuttamisen ohjaajana on keskeinen.
- **Pirkanmaan ELY** katsoo, että ELY-keskusten roolia ohjelman toimeenpanossa tulisi vahvistaa, koska niillä edistämistä ja valvontatehtävänsä kautta laaja kosketus alueelliseen maankäyttöön ja suunnitteluun ja näin ollen vaikutusmahdollisuuksia ohjata maankäyttöä myös ilmasto- ja biodiversiteetin osalta.

Kaupungit ja kunnat

- **Helsingin kaupungin** mielestä on hyvä, että apoli tunnistaa ratkaisujen löytämisen ilmastokriisin keskeiseksi arkkitehtuuripolitiikan ja laajemmin rakennetun ympäristön kysymykseksi. Keskeistä tässä tilanteessa on selvien raja-arvojen määrittäminen, jotta apolin toteuttaminen johtaa osaltaan ilmastotavoitteiden toteutumiseen.

Ohjelmaluonnoksessa esitetty ilmastotavoitteellisen korttelimallin luominen on kannatettava ajatus, mutta tulisi tarkentaa, miten korttelimalli suhtautuu olemassa olevan kaupunkirakenteen täydentämiseen.

Ohjelman toimenpide-ehdotusten vaikuttavuutta lisäisi ja ehdotusten seuranta konkretisoisi, jos ohjelmassa tarkennettaisiin ja selkeytettäisiin se, mitkä toimenpiteistä kohdistuvat erityisesti korjaus- ja mitkä uudisrakentamiseen. Helsingin kaupungin museo on alueellisena vastuumuseona halukas edistämään erityisesti perinteisten rakentamismenetelmien ja paikallisten rakennusmateriaalien hyödyntämistä koskevaa toimenpidettä

- **Kuopion kaupungin** mielestä viherpoliittinen ohjelma loisi pohjaa pitkällä tähtäimellä viherrakenteen ja historiallisten puistojen kehittämiselle, jolloin kaupunkipuulinjaukset voitaisiin

tehdä valtakunnan tasoisesti mm. lajiston terveyden varmistamiseksi.

- **Lahden kaupunki** katsoo, että luku on tärkeä ja se antaa hyvää tietoa ja taustoitusta. Nopealle lukijalle teemaa avaisi, jos sanapari rakennettu ympäristö siirrettäisiin alaotsikosta otsikkoon.
- **Tampereen kaupungin** mielestä ohjelmassa tulisi korostaa kestävyys- ja koordinaation merkitystä kokonaisuutena suunnittelu- ja rakennushankkeissa. Esitettäviä toimenpiteitä palkintojärjestelmistä paikkatieto- ja tietomallipohjaiseen kaavoitustyökaluun sekä kaavoituksen ekolaskureihin tulisi jalostaa siten, että toimenpiteellä saadaan mukaan yhtä ammattikuntaa laajempi joukko alan toimijoita.

Resurssitehokkaan rakentamisen hierarkia on vahva tuki voimakkaan täydennysrakentamisen kaupungin rakentamisen suunnittelulle ja ohjaamiselle, mutta edellyttää rakentamisen toimijakentän laajaa yhteistyötä kaupunkisuunnittelusta rakennus-, miljöö ja maisemasuunnitteluun asti. Kukin suunnitteluala sekä hankekehittäminen tulisi motivoida mukaan lieventämään osaoptimointia isojen tavoitteiden saavuttamiseksi

- **Oulun kaupunki** lausuu, että maankäytön ja kaupunkisuunnittelun merkitys voisi näkyä ohjelmassa vahvemmin: julkinen liikenteen, pyöräilyn ja kävelyn viihtyisät ympäristöt, täydennysrakentaminen, viherympäristöt ja -verkostot. Kasvavilla kaupunkiseuduilla kuten Oulussa joudutaan vastaamaan kasvuun kaavoittamalla myös rakentamattomia alueita, ei pelkästään täydennysrakentamalla. Luonnon monimuotoisuus ja kaupunkialueen kaikkien metsäalueiden säilyttäminen ei siten voi olla määräävä kriteeri yhdyskuntarakenteen kehittämisessä, vaan eri näkökohdat tulee sovittaa yhteen ja luoda kokonaisuudesta kestävä. Resurssitehokkaan rakentamisen hierarkiassa voisi nostaa esiin resurssitehokkaan alueiden käytön suunnittelun. Tämä voisi näkyä enemmän myös toimenpiteissä B ja C.
- **Kotkan kaupungin** mielestä asuntorakentamisen pysähtyminen pienemmällä paikkakunnilla on lisännyt kysyntää laadukkaille asunnoille. Tämä sekä pitkittynyt koronaepidemiatilanne tarjoaa mahdollisuuksia hyvälle suunnittelulle ja korjausrakentamisen osaamiselle, mikä taas vaatii eri tahojen uudenlaista yhteistyötä hankkeiden liikkeelle saamiseksi. Kuntien tulee tässä tilanteessa ottaa aktiivinen rooli rakentamisen käynnistämiseksi ja niillä on mahdollisuus sekä velvollisuuskin näyttää esimerkkiä kestävästä rakentamisesta. Luonnon monimuotoisuuden ja maisemasuunnittelun korostaminen auttaa kestävä ympäristön aikaansaamista ja säästää resursseja sekä varmistaa paremman

yhteisen lopputuloksen. Ilmastonmuutokseen varautumiseen tähtäävien toimenpiteiden tulisi saada eri osapuolet innostumaan ja kehittämään oma-aloitteisesti uusia ratkaisuja sen sijaan, että ne sanellaan vain esim. lainsäädännön kautta. Tämä tarkoittaa tiedonsaannin lisäämistä kaikille osapuolille ja tiedon jakamista ammattimaisesti, myös kansantajuisesti ja nykytekniikkaa hyödyntäen.

- **Lappeenrannan kaupunki** toteaa, että luvussa I esitetyt toimenpiteet tukevat asetettua tavoitetta ja ne luovat hyvän taustan myös kaupungin näkökulmasta kestäväälle maankäytön suunnittelulle, tulevaisuuden lähiympäristöjen suunnittelulle sekä rakennussuunnittelun kestäville käytännöille.

Lappeenranta kannattaa erityisesti olemassa olevien asuinalueiden korjausrakentamista sekä lisä- ja täydennysrakentamista tukevan kokonaiskehittämisen toimintamallin luomista. Onnistuneita kehityshankkeita ja toimintamalleja voisi esitellä uuden apolin nettisivuilla. Kestävän rakentamisen palkinto mahdollistaa onnistuneiden rakennushankkeiden esille nostamisen ja myös tiedon levittämisen mahdollisuuden.

- **Porin kaupunki** jakaa apoli2020 näkemyksen, että maankäytöllä ja rakentamisella on keskeinen rooli ilmastonmuutoksen hillitsemisessä ja siihen sopeutumisessa sekä biodiversiteetin säilyttämisessä. Arkkitehtiosaaminen sekä rakennusten ja alueiden suunnittelu ovat keskeisiä kestävien ratkaisujen kannalta. Kestävän kehityksen osa-alueiden tarkastelun aloittaminen ekologisesta kestävydestä on perusteltua ja sen varaan muut kestävyuden näkökulmat ja hyvinvointi rakentuvat. Lausunnon mukaan suunnittelussa tulee yhä korostuneemmin ymmärtää ja huomioida ilmastonmuutoksen vaikutukset rakennusfysiikkaan.

Liittyen resurssitehokkaan rakentamisen hierarkiaan Porissa on tarkoitus laatia tarpeiden ja resurssien kohtaamiseksi ja kannatettavien tavoitteiden toteutumiseksi rakennusstrategia.

Toimenpiteeseen C ehdotetaan lisättäväksi uusiutuvan energiakäytön ja energiavarastojen mahdollistaminen ja edistäminen kiinteistökohtaisesti ja useamman kiinteistön yhteistyöllä, kevyen liikenteen olosuhteiden, yhteiskäyttöratkaisujen ja sähköajoneuvojen käytön kehittämisen tarpeellisuus sekä pysäköintilaitosten uudenlaiset käyttö ja kehittämismahdollisuudet.

- **Jyväskylän kaupunki** löytää arkkitehtuuripoliittisesta ohjelmasta useita toimia, joita se voisi jatkossa kokeilla, esim. olemassa olevien asuinalueiden korjaamista tukevan lisä- ja täydennysrakentamiskonseptin kehittäminen, rakennusten

käyttötapojen muutokset arkkitehtonisesti korkeatasoisesti ja elinkaari- ja kiertotalouskorttelimallin kehittäminen.

- **Vantaan kaupungin** mielestä ohjelma ei ota riittävästi kantaa maankäytön suunnittelun ja toteutuksen merkitykseen kiinteistö- ja rakennusalaan sekä luonnonmonimuotoisuutta ohjaavana ja siten keskeisenä vaikuttavana tekijänä. Kestävän kaupungin periaatteet varmistaisivat myös kaikkien kaupungin toteutumisen, minkä vuoksi teeman toimenpiteet olisi ollut tärkeä kirjata ohjelmaan.

Valtakunnalliset ja alueelliset vastuumuseot

- **Arkkitehtuurimuseo** toteaa, että ”Kohti kestävää arkkitehtuuria” on hyvin tiivistetty otsikko ja lähtökohta ohjelmalle ja korjausrakentamisen arvostuksen ja kannattavuuden kohottaminen osana ”arkkitehtonista kestävyyttä” on olennainen tavoite. Museon mielestä korjausrakentamisen osaamiskeskuksen perustaminen, johon ohjelmassa viitataan, on tähän liittyen toivottava hanke, ja modernin korjaamisen on oltava yksi osaamiskeskuksen painopistealue.
- **Tornionlaakson museon** mielestä rakentamisen ja rakennetun ympäristön merkitys ilmastonmuutoksen ja luonnon monimuotoisuuden kannalta on tuotu hyvin esiin esityksessä ja tavoitteet ovat kunnianhimoisia mutta tärkeitä. Ehdotettu resurssitehokkaan rakentamisen hierarkia on kannatettava, mutta se ei kuitenkaan esitetyissä toimenpiteissä kovin hyvin näy.
- **Pirkanmaan maakuntamuseo** lausuu, että resurssitehokkaan rakentamisen hierarkia on kannatettava, mutta edellyttää myös herkkyyttä tunnistaa rakennetun ympäristön arvoja, jotta ohjelmassa painotetut toimenpiteet onnistutaan tekemään ympäristön arvoja kunnioittaen.

Alueelliselle vastuumuseolle on tärkeää kehittää erilaisia vaikutuskeinoja näihin teemoihin. Museon mielestä luonnon monimuotoisuutta edistäisi esimerkiksi, jos osa viheralueita jätettäisiin myös luonnontilaisiksi. Tampereen taidemuseon aloitteesta ehdotetaan kestävä ja vähähiilisen rakentamisen ottamista huomioon myös julkisen taiteen hankkeissa.

- **Turun museokeskus** pitää hyvänä resurssitehokkaan rakentamisen hierarkian nostamista esille ja korostaa, että siitä tulisi vahvasti viestiä kaikkiin rakentamisprosesseihin.
- **Satakunnan museon** mielestä on hyvä, että ohjelmassa on tunnistettu olemassa olevan rakennuskannan korjaamisen, kehittämisen ja uudelleenikäytön merkitys, mutta

uudelleenkäyttöhankkeille tulisi pystyä osoittamaan todellisia kannustimia, koska hankkeiden kiinnostavuus on ainakin suurten kaupunkiseutujen ulkopuolella heikentynyt olennaisesti yleistyneiden sisäilmaongelmien myötä.

- **Etelä-Karjalan museo** lausuu, että kaaviokuva resurssitehokkaan rakentamisen hierarkiasta tuo hyvin esille olemassa olevan rakennetun ympäristön hyödyntämisen ja kunnossapidon tärkeyttä. Museon mielestä kulttuuriympäristön säilymisen kannalta kuitenkin kunnossapito ja kunnostaminen on tärkeämpää kuin korjausrakentaminen, jonka voidaan ymmärtää sisältävän myös merkittäviä muutoksia rakennukseen. Tällöin on riski, että kulttuurihistoriallinen arvo vähenee.
- **Helsingin kaupungin museon** mielestä ohjelman toimenpide-ehdotusten vaikuttavuutta ja seuranta parantaisi, jos ohjelmassa tarkennettaisiin, mitkä eritellymmistä toimenpiteistä kohdistuvat erityisesti korjaus- tai uudisrakentamiseen.
- **Jyväskylän kaupungin museopalvelujen** mielestä olisi hyvä avata, mitä tarkoitetaan perinteisellä rakentamisella. Lisäksi sitä pohdituttaa, miten nykymääräykset sallivat perinteisten menetelmien käytön. Toimenpiteen D osalla tulisi huomiota kiinnittää enemmän olemassa olevan rakennuskannan korjaamiseen, elinkaaren pidentämiseen ja rakennetun kulttuuriympäristön arvojen säilymiseen.

Järjestöt

- **Maisema-arkkitehti**liiton mielestä ohjelmassa korostuvat rakennukset, mutta niiden rinnalla pitäisi selkeämmin huomioida myös rakennetun ympäristön ulkoalueet eli viheralueet ja niiden muodostama viherrakenne/viheralueverkostot. Lisäksi oikean terminologian käyttäminen ohjelmassa olisi sen uskottavuuden kannalta tärkeää, nyt teksti on paikoin haparoivaa. Liitto esittää myös Viherympäristöliiton laatimaa *Kestävän ympäristörakentamisen toimintamallin* (Kesy) lisäämistä yhdeksi ohjelmassa mainittavaksi toimintamalliksi muiden joukkoon.
- **Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seura** toteaa, että luku pitää sisällään tärkeitä ja välttämättömiä tavoitteita sekä toimenpiteitä ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja kestävämmän ympäristön luomiseksi. Sen mielestä erityisen merkittävää on huomioida monimuotoiset kulttuuri- ja luonnonympäristöt sekä vahvistaa biodiversiteettiä kaikilla suunnittelujen tasoilla, mutta toimenpiteissä ei huomioida lasten ja nuorten osallisuutta ja toimijuutta näiden merkittävien haasteiden ratkaisemisessa
- **Kiinteistöliitto** pitää resurssitehokkaan rakentamisen hierarkiaa lähinnä pitkän aikavälin ohjauksen periaatelinjauksena, mutta

jolla olisi varsin vähän käyttöarvoa uudisrakentamisessa. Liitto toteaa, että olemassa olevan kiinteistökannan sisällä on paljon rakenteita ja ratkaisuja, joiden elinkaari on alun perin tarkoitettu varsin lyhyeksi.

Toimenpiteistä perinteisten rakentamismenetelmien ja paikallisten rakennusmateriaalien hyödyntäminen ja kehittäminen on Kiinteistöliiton mielestä hyvä vaihtoehtoinen tarkastelutapa, mutta pitää välttää sellaisten ratkaisujen tuomista pakottaviksi ratkaisuksi. Toimenpidekokonaisuudessa C ehdotetaan tarkasteltavan myös 1980-luvun rivitaloyhtiöitä lähivuosien korjaustarpeita silmällä pitäen.

Toimenpidekokonaisuuteen D liittyen toimistotilojen muuttaminen asuinkäyttöön on periaatetasolla perusteltua, mutta liiton mielestä toimenpiteessä tavoitellun ”korkeatasoisen ratkaisun” periaatteita ei pidä pyrkiä säädösteitse määrittelemään. Sama koskee samassa kokonaisuudessa ehdotettua edellytysten ja viitekehysten esittämistä uudisrakennusten muunneltavuudelle, monikäyttöisyydelle, korjattavuudelle ja purettavuudelle.

- **Green Building Council Finland** tukee ohjelman visiota vuodelle 2035, jossa arkkitehtuuri, rakentaminen ja kaupunkisuunnittelu nostetaan keskeisiksi ilmastonmuutoksen ratkaisijoiksi sekä korostaa toimijoiden välistä yhteistyötä tavoitteen saavuttamisessa. GBC Finlandin mielestä kaikissa toimenpiteissä, erityisesti aluesuunnittelussa ja kaavoituksessa tulisi lisäksi huomioida mahdollisuudet hiilinielujen suojelemiseksi ja lisäämiseksi.

Toimenpiteeseen A liittyen yhdistys tukee tavoitteita määrittää yhteiset tavoitteet vähähiiliselle tai jopa hiilineutraalille arkkitehtuurille ja perustaa kestävän arkkitehtuurin palkinto. Palkinnon kriteereissä tulee korostua välittömät ja konkreettiset keinot materiaalisidonnaisten hiilipäästöjen vähentämiseksi. Toimenpiteen B osalla GBC Finland korostaa pikaista tarvetta löytää kaavoitukseen ja aluesuunnitteluun yhtenäiset tavat ja käytännön ohjeet kokonaisvaltaiseen vähähiilisyyden arviointiin. Arvioinnin tulee kattaa arkkitehtuurin ohella kaikki merkittävät näkökulmat kuten liikkuminen, energiankäyttö, materiaalien käyttö ja hiilinielut sekä biodiversiteetti. Toimenpiteen C osalla tulisi keskittyä olemassa olevien ilmastovaikutusten nopeaan vähentämiseen.

- **Suomen Luonnonsuojeluliiton** mielestä on tärkeää jo kaavoituksella säästää luonnonalueita ja luonnonvaroja ja toteaa, että lähiluonnon merkitys on korostunut koronavirusepidemian aikana. Liitto korostaa olemassa olevan yhdyskuntarakenteen ja rakennuskannan merkitystä, korjaamista ja kiertotaloutta ja

ehdottaa, että lasitornit pitäisi lailla kieltää myös lintujen törmäysvaaran takia.

- **Helsingin seudun lintutieteellinen yhdistys Tringa ry** korostaa niin ikään arkkitehtuuripoliittisten valintojen merkitystä lintujen törmäysalttiuden kannalta. Yhdistyksen mielestä törmäysriskiä voidaan ohjelman kautta vähentää merkittävästi edistämällä esimerkiksi soveltamalla ikkunoissa pintojen pystyraidoitusta, ultraviolettimerkittyjä ikkunalaseja, ikkunoiden asennuskulman muutoksia tai pienentämällä lasipintoja.
- **Kuntaliitto** katsoo, että luvussa on tunnistettu oikein rakennetun ympäristön merkitys ilmastonmuutoksen hillinnän ja siihen sopeutumisen kannalta. Toimenpiteen ”Ilmasto- ja biodiversiteettitietoista maankäyttöä tuetaan Kuntaliitto korostaa, että käytäntöjen kehittämistä tehdään yhteistyössä kaavoituksesta vastaavien kuntien ja kaupunkien kanssa.
- **Suomen Kotiseutuliitto** toteaa, että rakennuksia ei tarkasteluissa voi käsitellä vain purkumateriaaleina, vaan niillä on aina laajempia merkityksiä. Liiton mielestä on hyvä, että ohjelmassa pidetään ensisijaisena olemassa olevan yhdyskuntarakenteen ja rakennuskannan hyödyntämistä ja että korjausrakentamisen osaamiskeskuksen perustaminen on toivottava uudistus. Toimenpiteenä mainittu ”kiertotalouskortteli” voisi olla mielekkäämpää kehittää sekä uudisrakentamalla että seka-alueena, jo rakentuneessa ympäristössä. Ohjelmallisena toimenpiteenä perinteisten rakentamismenetelmien ja paikallisten materiaalien kehittäminen on kiinnostava.
- **Invalidiliiton** mielestä ohjelmaehdotuksessa on tuotu hyvin esiin se, että arkkitehtuurilla ja rakennetun ympäristön laadulla on yhteys ihmisten yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumiseen sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Liitto toteaa, että esteettömät tilat ovat muunneltavia ja joustavat hyvin eri käyttötarkoituksiin, ja pitää kannatettavana toimenpide-ehdotusta rakennusten ja tilojen käytön joustavuuden parantamisesta.
- **Arkkitehtitoimistojen liitto ATL** lausuu, että luku I on ohjelmassa erittäin tärkeä teema ja on hienoa, että se tuodaan näin vahvasti esille. YK:n Agenda 2030-ohjelman kestävän kehityksen tavoitteet ovat hyviä arviointikriteereitä rakennetun ympäristön onnistumiselle. Suomalaisella arkkitehtisuunnittelulla on paljon parannettavaa tällä alalla ja teemalla on suora yhteys ilmastonmuutoksen torjunnan lisäksi myös luonnon monimuotoisuuden vahvistamiseen. Liiton mielestä kasvava oikeudellinen ja normatiivinen sääntely voi nostaa riskipotentiaalia ja siksi se tulee ottaa kriittisen tarkastelun alle.
- **Hengitysliitto** puoltaa laajaa yhteistyötä koko suunnitteluprosessissa ja digitaalisia alustoja tiedon

välittämisessä ja suunnittelijoiden yhteistyössä. Tällöin kaikilla osapuolilla on aina ajantasainen tieto käytettävissä. Liitto korostaa, että erityisesti purkumateriaaleja käytettäessä materiaalien tulee olla mahdollisimman vähäpäästöisiä myös sisäilman laadun näkökulmasta. Lisäksi liiton mielestä uusia julkisia rakennuksia suunniteltaessa tulee varautua käyttötärpeiden muuttumiseen väestön liikkua kaupungin sisällä ja ikärakenteen muuttuessa.

- **Kohtuuhintaisen vuokra-asumisen edistäjät - KOVA ry** näkee rakentamisen ympäristövaikutusten vähentämisellä olevan keskeinen rooli ilmastonmuutoksen hillitsemisessä. KOVA:n jäsenyhteisöt pitävät tärkeänä rakentamisen kestävyttä ja laadukasta rakentamista. Korjausrakentamiseen liittyen KOVA toteaa, että haasteena tällä hetkellä on korjausrakentamisen hinta. Mittavan peruskorjauksen tilanteessa kiinteistöjen omistajalle on usein kannattavampaa purkaa ja rakentaa uutta kuin korjata vanha kiinteistö, mikä on ristiriidassa resurssitehokkaan rakentamisen hierarkian kanssa. Tähän olisi löydettävä ratkaisuja mm. esteettömyyden ja energiatehokkuuden näkökulmasta.

KOVA on mielellään mukana kehittämässä olemassa olevien asuinalueiden korjaamiseen ja täydennysrakentamista soveltuvaa kokonaisvaltainen konseptia sekä uudisrakennusten muunneltavuuteen, monikäyttöisyyteen, korjattavuuteen ja purettavuuteen liittyviä edellytyksiä.

- **Suomen arkkitehtiliitto SAFA** toteaa, että ilmastonmuutosta käsittelevästä luvussa keskitytään teknologisiin ja ekologisiin näkökulmiin ja siitä puuttuvat kulttuuriperintö ja kulttuurinen kestävyys. Ohjelmassa on käsitelty vain vähän rakennetun kulttuuriympäristön arvojen säilyttämistä laadukkaan arkkitehtuurin täydennysrakentamisen ja korjaus- ja muutostöiden keinoin. Liiton mukaan rakennusperintö tulisi nostaa esiin myös tavoitetilassa.

SAFA toivoo toimenpiteen A käsitteiden avaamista ja toteaa toimenpiteen D kohdalla, että toimistotilojen muuttamisessa asuinkäyttöön ei ole kysymys vain arkkitehtonisesta tilallisesta ratkaisusta vaan laajavaikutteisesta kaupunkirakenteeseen liittyvästä muutoksesta.

- **Rakennustarkastusyhdistys RTY** katsoo, että maankäytöllä ja rakentamisella on keskeinen rooli ilmastonmuutoksen hillitsemisessä ja siihen sopeutumisessa ja biodiversiteetin säilyttämisessä. Siksi myös rakennusvalvontasektori/RTY:n on oltava mukana uuden MRL:n vaatimusten ja suositusten puitteissa mahdollisimman aikaisessa vaiheessa hanketta. RTY pitää resurssitehokkaan rakentamisen hierarkiaa

käänteentekevä ja näkee sen toteutuessaan muuttavat rakentamista merkittävästi, mutta tuovan myös uusia haasteita.

RTY voisi olla myös yhtenä tahona mukana/mainittuna toimenpideryhmissä A...D. Lausunnossa korostetaan periaatetta ”oikea materiaali tulee sille luontevaan/sopivaan paikkaan” ja esitetään ”ominaisuuksilla vertailun” yleisperiaatteen esillä oloa uudessa apolissa. Lausunnossa varoitetaan ”miniasunto-alueiden” syntyemisestä tilankäytön tehostamisen verukkeella sijoittajien tahtotilan ohjaamana, mutta nähdään, että pientaloissa voidaan hyvän suunnittelun avulla pienentää 20-30% pinta-alaa asuttavuuden kärsimättä. Lisäksi kysytään, voisiko suunnittelun ammattitaidon merkitystä apolissa vielä ”tehostaa”.

Oppilaitokset ja tutkimuslaitokset

- **Tampereen yliopiston arkkitehtuurin yksikkö** katsoo, että ilmastonmuutoksen hillitseminen ja luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ovat tärkeä lähtökohta arkkitehtuuripoliittiselle ohjelmalle. Sen mielestä hiilineutraalia yhteiskuntaa ei voida saavuttaa ilman koulutusta ja tutkimusta kestäväyydestä, ja olemassa olevan rakennuskannan hyödyntäminen, korjaaminen ja kehittäminen vaativat panostuksia korjausrakentamisen koulutukseen ja tutkimukseen.

Koulutuksessa on pystyttävä entistä paremmin ottamaan huomioon korjausrakentamisen kokonaisvaltaisuus: koko elinkaari, joustavuus, ketterä kaavoitus ja suunnittelu, kiertotalous, ekologinen suunnittelu ja paikalliset materiaalit, jotta vaikutukset näkyisivät suunnittelussa ja toteutuksessa asti. TAU:n mielestä erityisesti kiertotalouden asema on jäänyt ohjelmassa kapeaksi.

- **Oulun yliopisto** lausuu, että perinnerakentamisen (tai perinteisten rakentamismenetelmien) korostaminen niin kestävä rakentamisen toteuttamisen kuin koulutuksen tavoitteena on erikoinen. Kaaviona esitetty resurssitehokkaan rakentamisen hierarkia ja kaupungistumisen edellyttämä uudisrakentamisen tarve eivät täysin kohtaa.
- **Aalto-yliopiston** mielestä ilmastonmuutosta ja luonnon monimuotoisuutta ei voi korostaa liikaa rakentamiseen ja rakennussuunnitteluun liittyvässä ohjelmassa. Ilmastomuutokseen vastaaminen ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen ovat alueina niin laajoja, että niihin vastaaminen vaatii monialaista ja moniulotteista yhteistyötä. Tämän takia yliopisto pitää tärkeänä toimenpiteissä mainittua yhteistyötä eri tahojen – suunnittelijoiden, tilaajien ja muiden rakennusalan toimijoiden – välillä. Maankäytössä Aalto-yliopisto korostaa

maisema-arkkitehtuurin roolia ja asemaa ilmasto- ja monimuotoisuusnäkökulman toteutuksessa ympäristöjen suunnittelussa. Lisäksi yliopisto katsoo, että vaikka kiertotalouden rooli on nostettu ansiokkaasti esille ohjelmaluonnoksessa, näkökulma jää kuitenkin kapeaksi ja keskittyy sinänsä hyviin konkreettisiin esimerkkeihin. Tilojen monimuotoisen käytön mahdollisuudet ovat tällä hetkellä ajankohtaisia, mutta Aalto-yliopisto korostaa tässä yhteydessä suunnittelun eri mittakaavojen yhteyden tärkeyttä.

- **VTT:n** epävirallisessa lausunnossa korostetaan ohjelman yhteyksiä EU:n missiotyöhön ja Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaan. Ohjelman sekä sen toimenpiteiden yhteys, merkitys ja ratkaisut yhteisen globaalin ja eurooppalaisen tulevaisuuden tavoittilan saavuttamiseksi ovat jääneet käsittelemättä.

Luku II Yhdenvertaisuus ja osallisuus

Yhteenveto lukuun annetuista lausunnoista

- Luvun tavoitteet ja toimenpiteet saivat laajaa kannatusta, erityisesti alueiden kehittämiseen ja asuntojen kokonaisvaltaisen laadun arviointiin liittyen.
- Eri väestöryhmien yhdenvertaista mahdollisuutta osallistua rakennetun ympäristön suunnitteluun pidettiin erittäin tärkeänä, mutta samalla korostettiin, että osallistumismenettelyt ovat jo varsin laajassa käytössä. Digitaalisuuden hyödyntämistä osallistamisessa pidettiin tärkeänä, mutta monessa lausunnossa nostettiin esiin ihmisten erilaiset valmiudet digitaalisten välineiden käyttöön.
- Esteettömyyden edistäminen rakennetussa ympäristössä koettiin tärkeänä, mutta sen parantamiseen kaivattiin esitettyä konkreettisempia toimia. Kriteerien luomista esteettömyydelle pidettiin hyvänä. Vammaisjärjestöt korostivat, että yhdenvertaisuustavoitteet sisältyvät jo suurelta osin lainsäädäntöön tai kansainvälisiin sopimuksiin, kuten YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista.
- Maaseudun ja väestökatoalueiden näkökulmaa toivottiin erityisesti ELY-keskusten ja maakuntien liittojen lausunnoissa vielä vahvemmin esiin.
- Aluearkkitehtitoiminnan uudelleenkäynnistäminen sai laajaa kannatusta. Usealla alueella on positiivisia kokemuksia aluearkkitehtien toiminnan vaikutuksista, ja toiminta koettiin erityisesti pienten kuntien, maaseudun ja haja-asutusalueen rakennetun ympäristön laadun takeena.
- Paikallisten arkkitehtuuripoliittisten ohjelmien kehittämistä tuettiin erityisesti kaupunkien lausunnoissa, ja toimenpiteenä esitettyyn ohjeistuksen laadintaan haluttiin mukaan.
- Asuntorakentamisen laatukriteeristön laadinnassa korostettiin esteettömyys- ja asukaslähtöisyyspainotuksia. Myös uudenlaisten toteutusmallien (esim. ryhmärakennuttaminen) edistämistä toivottiin mukaan toimenpiteisiin.
- Lausunnoissa korostettiin poikkitieteellisen tutkimuksen roolia ja yhteistyötä.

Lausujakohtaiset kommentit

Ministeriöt ja virastot

- **Ulkoministeriön** mielestä mittaristot ympäristökokemusten arviointiin ja saadun tiedon hyödyntäminen suunnitteluun ovat

hyviä, mutta pandemian tuomaan muutokseen asumisessa ja työnteossa on otettu vain kevyesti kantaa. Nopeasti muuttuvan elinympäristön haasteita tulee korostaa.

- **Ympäristöministeriön** mukaan väestön ikääntymisen vaikutukset arkkitehtuuriin ja rakennettuun ympäristöön tulee nostaa nykyistä selkeämmin esiin. Monipaikkaisuus ei ole monellekaan mahdollista, ja ohjelmassa tulee tunnistaa mm. suurten kaupunkien asumisen tilatarpeiden ja kohtuuhintaisuuden ongelmat. Digitaalisuuden syrjäyttäviä ja eriarvoistavia vaikutuksia tulee pohtia rakennettuun ympäristöön liittyvässä päätöksenteossa laajasti.

Kaupungistuminen ja asuntomarkkinoiden muutos on tutkimuksessa tunnistettu asuntokuntakokoa merkittävämmiksi asuntokokoon ja asumisen kohtuuhintaisuuteen vaikuttaviksi tekijöiksi.

Asuntorakentamisen laadun kokonaisvaltainen arviointi kaipaa selkeää määritelmää ja mallia ollakseen vaikuttava.

Rakentamisen kustannusten kasvu heijastuu asuntorakentamisen laatuun, ja taloudellisesti tehokkaan ja laadukkaan rakentamisen kehittämistä tulee huolehtia myös suunnittelussa.

Asuntorakentamisen ja sen laadun käsittely ansaitsevat nykyistä tarkempaa tarkastelua erityisesti yhdenvertaisuuden ja osallisuuden näkökulmista. Ryhmärakentamisen vaikutus rakennuskannan monimuotoistumiseen on melko pieni ja näyttö ryhmärakentamisen asumisen sosioekonomista tasa-arvoa lisäävästä vaikutuksesta on heikko.

On tärkeää tunnistaa monitieteisyys ja laaja-alaisen yhteistyön merkitys laadukkaan kaupungistumisen ja maaseudun elinvoiman kehittämisessä. Huomioitaessa asukkaiden tarpeita asuntotuotannossa on tarpeen tunnistaa myös korjausrakentaminen. Hyvinvointia ja terveyttä edistävä ympäristö tulee tunnistaa ei vain mahdollisuutena vaan myös oikeutena.

- **Taiteen edistämiskeskus** haluaa osallistua paikallisten arkkitehtuuripoliittisten ohjelmien ohjeistuksen laatimiseen sekä edistää paikallisia ohjelmia. Taike käynnistää 2021 kaksivuotisen kehittämishankkeen, jonka tavoitteena on varmistaa ohjelmatyöhön liittyvää valtakunnallista kattavuutta. Ohjeistuksen laadinnassa hyödynnetään Taiken arkkitehtuuri- ja muotoilutoimikunnan ja alueellisten toimikuntien jäsenten asiantuntemusta. Arkkitehtuuripolitiikan ulottuvuudet terveyden ja hyvinvoinnin edistämässä on tärkeää ymmärtää, ja Taike näkee tässä itselleen luontevan tehtävän.
- **Museovirasto** korostaa tarvetta huomioida elinympäristöjen historialliset ominaispiirteet ja ajallinen kerroksisuus ihmisten

ympäristösuhteiden analysoinnissa, samoin kuin kaavoitukseen ja rakentamiseen liittyvissä osallistavissa prosesseissa, sekä painottaa ympäristösuhteemme ja kulttuuriperintösuhteemme aineettomia ulottuvuuksia ja arvoja sekä niiden suhdetta siihen, miten ihmiset kokevat uuden arkkitehtuurin. Tavoitetila ja toimenpiteet ovat onnistuneita. Asiantuntijakeskustelua arkkitehtuurin laadusta tulee laajentaa kohti vuorovaikutteista julkista keskustelua. Museovirasto ehdottaa lisättäväksi alueelliset vastuumuseot ja korjausrakentamisen keskuskeskukset vastuutahoksi aluearkkitehtitoimintaan liittyvään hankkeeseen.

ELY:t ja maankuntien liitot

- **Hämeen ELY:n** mukaan kaupungit ja kunnat ovat eriarvoisessa asemassa tavoitteiden toteutumisessa. Arkkitehtitaustaisten kaavoittajien puute on tunnistettu ongelma suuressa osassa maata. ELY-keskuksen (ympäristökeskuksen) rooli aluearkkitehtitoiminnan edistäjänä ja tukijana oli aikanaan merkittävä, ja voisi olla sitä edelleen. Osallisuuden ja vuorovaikutuksen toteutuminen edellyttää kaupunkisuunnittelussa poikkitieteellistä tutkimusta, jonka tulee kattaa myös yhteiskuntatieteet, kuten sosiologian, historian ja etnologian.
- **Varsinais-Suomen ELY** muistuttaa, että kaavoitukseen liittyvissä toimenpiteissä ELY-keskukset tulee mainita kaavoitusta edistävänä tahona, ja kaupunkikuvaneuvottelutoimikuntien rooli toimijana kannattaa huomioida. Ympäristöpsykologista näkökulmaa toivotaan vahvemmin esille, samoin kuin arkiliikuntaa ja terveyttä edistävää suunnittelua. Lausunnossa kysytään, tulisiko ohjelmassa pyrkiä näkemään signaaleja vastailmiöistä. Toimenpiteen osallisuuden lisäämiseksi ja eriarvoisuuden estämiseksi korostetaan vuorovaikutussuunnittelun henkilöresurssien merkitystä ja sitä, että suunnitteluun osallistumisen tulee olla mahdollista myös ilman digitaalisia välineitä. Asuinalue- ja rakennuskohtaiset yhteistilat ovat etätyön lisääntyessä kiinnostava toimenpide, jossa on paljon potentiaalia. Esteettömyyden edellytysten luomista tulee korostaa jo kaavoituksessa, ei pelkästään toteutussuunnittelussa. Aluearkkitehtitoiminnalla on Varsinais-Suomen alueella ollut merkittävä vaikutus pienten kuntien osaamisen ja resurssien vahvistajana. Asuntojen laadun arviointiin liittyvää toimenpidettä pidetään tarpeellisena. Ympäristön hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista tehdyn tutkimustiedon kokoamisella ja jalkauttamisella suunnitteluun voidaan vaikuttaa ympäristön laatuun. Varsinais-Suomen ELY ehdottaa sisäilmakysymysten nostamista osaksi tietoisuuden lisäämisen toimenpidettä.

- **Hämeen liiton** mukaan toimenpiteet ovat kannatettavia, mutta vain harva niistä tukee tavoitteissa kuvattua ammatillisen profiilin nostamista tai alueiden kilpailukyvyn kasvattamista. Etenkin pienten kuntien kaavoituksen tukeminen ja rakennusperinnön vaalimista mahdollistavat toimenpiteet ovat kannatettavia. Rakennusperinnön suojeleminen vaatii osaamista ja ammattitaitoa, ja osaavan työvoiman houkuttelemiseksi eri puolille Suomea tulee etsiä keinoja. Alueiden eriarvoistumista tulee nostaa toimenpiteissä vahvemmin esiin.
- **Keski-Suomen liitto** tunnistaa monipaikkaisuuden ja paikkasidonnaisuuden vähenemisen merkityksen osana arkkitehtuuripolitiikkaa ja ehdottaa maaseututoimijoiden (esim. kyläyhdistykset) kytkemistä paremmin toteutukseen. Liitto muistuttaa maakuntaliittojen mahdollisuudesta vaikuttaa aluekehittämisen ja maakuntakaavoituksen keinoin hyvinvoinnin aluerakenteellisten elementtien tunnistamiseen ja hyödyntämiseen. Keski-Suomessa on erinomaiset kokemukset pitkään jatkuneesta ja vakiintuneesta aluearkkitehtitoiminnasta, ja liitto kannattaa aluearkkitehtitoiminnan vahvistamista ja vakiinnuttamista.
- **Pohjois-Pohjanmaan liitto** tukee tavoitetta lisätä osallisuutta ja estää eriarvoisuutta kehittämällä tapoja osallistua kaavoitus- ja suunnitteluprosesseihin ja on valmis osallistumaan kehittämistyöhön. Myös esteettömyyttä ja saavutettavuutta tukeva toimenpide saa kannatusta ja on kirjattu myös Pohjois-Pohjanmaan maakuntaohjelmaan 2018–21. Erityisen tärkeänä liitto pitää aluearkkitehtitoiminnan uudelleen käynnistämistä pienten kuntien laadukkaan rakennetun ympäristön säilyttämiseksi ja vahvistamiseksi. Valtion tulee tukea toimintaa taloudellisesti. Asumisen ja asuntorakentamisen laatua tukevien kriteerien laatiminen ja tietoisuuden lisääminen rakennetun ympäristön hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista koetaan tärkeänä. Pohjois-Pohjanmaalla on tehty työtä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi, mm. edistämällä prosenttiperiaatteen soveltamista.
- **Pirkanmaan liitto** on toiminnassaan pyrkinyt edistämään suunnittelun ja kehittämisen vuorovaikutteisuutta hanke- ja työryhmien, työpajojen ja seminaarien kautta. Toimenpiteet digitalisuuden ja paikkatiedon hyödyntämisen edistämiseksi ovat oikeansuuntaisia ja kannatettavia.
- **Uudenmaan liitto** pitää osallisuuden lisäämistä ja eriarvoisuuden ehkäisyä koskevaa toimenpidettä alueidenkäytössä erittäin tärkeänä ja on valmis toteuttamaan toimenpidettä, jossa tavoitteena on aidon moniarvoisuuden edistäminen. Tulevaisuudessa vaaditaan yhä enemmän tietoa ja tutkimusta rakennetun ympäristön kokemisesta eri

väestöryhmissä sekä kasvavan monikulttuurisen väestön huomioonottamista ja osallistamista. Asuinalueiden eriytymistä torjutaan kaavoittamalla, suunnittelemalla ja toteuttamalla laadukkaita tiloja ja palveluja kaikille sekä lisäämällä monikäyttöisiä ja -arvoisia kohtaamisympäristöjä. Tavoitetila on hyvä liittää Euroopan unionin Uusi eurooppalainen Bauhaus (*New European Bauhaus*) -aloitteeseen.

Toimenpiteisiin tulee lisätä tiedon kokoamista, uuden tutkimuksen tukemista sekä näiden tulosten edistämistä rakennetun ympäristön positiivisten vaikutusten vahvistamiseksi ihmisen fyysiseen, psyykkiseen ja emotionaaliseen terveyteen.

Maakuntien liitot voivat toimia hankkeiden koordinoijina ja verkostoitumisen edistäjinä, koska niillä on valmiutta osallistua ja tukea toiminnassaan rakennetun ympäristön hyvinvointi- ja terveysvaikutusten ymmärryksen vahvistamista jäsenkuntiansa kanssa. Toimenpiteissä arkkitehtuuri, laadukas kaavoitus, maisema-arkkitehtuuri ja rakennusperintö tulee kytkeä alueiden kehittämiseen.

- **Varsinais-Suomen liiton** mukaan valtakunnantason ohjelman ajanmukaistaminen toimii herätteenä paikallisten ohjelmien ajantasaisuuden tarkistamiseen. Liitto voi osallistua tietoisuuden lisäämiseen rakennetun ympäristön hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista.

Kaupungit ja kunnat

- **Helsingin kaupungin** mukaan tavoite digitaalisuutta ja paikkatietoa hyödyntävien vuorovaikutusvälineiden käytöstä kaavoitus- ja suunnitteluprosessissa on kannatettava, mutta huomiota tulee kiinnittää siihen, miten osallistetaan ne asukkaat ja ryhmät, joilla ei ole kykyä tai mahdollisuutta digitaalisten välineiden laajaan hyödyntämiseen. Digitaalisten välineiden rinnalla tulee korostaa maailmalla yleistäviä laaja-alaisen yhteissuunnittelun metodeja, kuten *placemaking*. Osallisuuden rinnalla kulkee myös kasvava tarve kehittää erilaisia yhteisiä tiloja niin julkisessa rakennuskannassa kuin kaupunkitilassa. Uusia osallisuuden menetelmiä ja toimintatapoja tulee innovoida käyttäjille konkreettisissa kokonaisuuksissa ja pilottikohteissa. Ohjelmassa tulee analysoida sitä, mikä nykyisissä osallistumis- ja suunnittelukäytännöissä johtaa rakennus- ja kehittämishankkeiden valituskierteisiin ja tyytymättömyyteen nykyarkkitehtuurin estetiikkaan. Alueiden kehittämiseen, asuntorakentamisen laadun vahvistamiseen ja rakennetun ympäristön hyvinvointi- ja terveysvaikutusten lisäämiseen liittyvien toimenpiteiden osalta todetaan, että asumisen laatu on kokonaisuus, ja että kuntien ja kaupunkien rooli on suuri.

Paikallisiin ohjelmiin liittyen Helsinki toivoo valtion ja kuntien säännöllistä arkkitehtuuripoliittista vuoropuhelua.

- **Kotkan kaupungin** mukaan vuorovaikutuksen ja osallistumisen nostaminen ohjelmassa vahvasti esille on tärkeää. Kaikkien oikeus hyvään ympäristöön on erinomainen tavoite. Esitetyt toimenpiteet tukevat osallistumista, ja aluearkkitehtitoiminnan kehittäminen on tärkeää pienten kuntien laadukkaaseen ympäristön ja rakentamisen sekä rakennusperinnön vaalimisen kannalta. Paikallisen identiteetin vahvistaminen resurssitehokkaasti on tärkeää, ja lausunnossa korostetaan kuntapäätäjien tiedon lisäämisen merkitystä, mitä ohjelmaehdotus ja paikallisten arkkitehtuuripoliittisten ohjelmien laatimisen tukeminen edistävät.
- **Kuopion kaupunki** tukee hankkeita, joissa osoitetaan ja vahvistetaan rakennetun ympäristön vaikutuksia terveyteen ja hyvinvointiin (esimerkiksi HYMY-hanke) sekä prosenttitaiteeseen kannustamista.
- **Lappeenrannan kaupunki** toteaa, että toimenpiteet tukevat tavoitetta asukkaiden kannalta hyvään rakennettuun ympäristöön ja laadukkaaseen viherympäristöön. Digitaalisuuden ja vuorovaikutusvälineiden hyödyntäminen on keskeinen osa kaupunkisuunnittelijan työtä jo nyt, mutta tulevaisuudessa tulee kiinnittää erityistä huomiota heikommassa asemassa olevien osallisuuden turvaamiseen. Tärkeätä on mahdollistaa kuntien rohkeat kokeilut osallisuuden toteuttamiseksi ja kehittää hyvien toimintatapojen jakamiseen luonteva foorumi. Esitys kokemustiedon hyödyntämisestä toteutuu jo osittain kaavoituksessa, mutta kertyvän tiedon analysointi ja tiedon suunnitteluun vaikuttavuuden arviointi edellyttävät vielä kehittämistä. Kaupunki kannattaa aluearkkitehtitoiminnan jatkamista tai arkkitehtipalvelujen turvaamista koko Suomessa sekä valtakunnallisen ohjeistuksen laatimista paikallisten arkkitehtuuripoliittisten ohjelmien laatimiselle ja niiden asettamien toimenpiteiden toteuttamiseen. Lappeenrannan arkkitehtuuripoliittisen ohjelman (2007) päivittäminen on käynnistymässä.
- **Oulun kaupunki** toteaa, että osallistumisen kehittäminen on tärkeää painotuksen siirtyessä täydennysrakentamiseen. Osallistumismahdollisuuksien tarjoamisen lisäksi tulee huolehtia siitä, että näkökulmia saadaan esiin laaja-alaisesti – ei vain vastustavia mielipiteitä (ns. nimby-ilmiö). On tärkeää nostaa kunnat esiin paikallisten arkkitehtuuripoliittisten ohjelmien laatimisessa. Esteettömyyden ja saavutettavuuden näkökulmat ovat erittäin tärkeitä ja niiden korostaminen toimenpiteenä on hyvä asia.

- **Porin kaupungin** mukaan ohjelmaehdotus inspiroi, luo erinomaisen lähtökohdan kuntien arkkitehtuuripoliittisten ohjelmien laadintaan ja tukee Satakunnan arkkitehtuuripoliittisen ohjelman (*Kauas katse kantaa*) tavoitteita. Ohjelmaehdotus nostaa esiin tärkeitä periaatteita, joiden avulla rakennetun ympäristön ja suunnittelun keinoin voidaan lisätä ihmisten yhdenvertaisuutta ja hyvinvointia. Pori korostaa huomiota, että rakennettu ympäristömme on vielä monin paikoin esteellinen, ja rakennussuunnittelun yhteydessä tulee entistä vahvemmin hyödyntää kokemusasiantuntijoita ja erityisryhmien edunvalvoja, kuten vanhus- ja vammaisneuvostoja. Kaavoitusprosessin osallisuuden ja vuorovaikutuksen panostamista voi toteuttaa jo yleissuunnitteluvaiheessa.
- **Tampereen kaupungin** mukaan vuorovaikutteisuuden ja osallisuuden liittyvien monimutkaisten haasteiden ratkaisemisessa tulee korostaa verkostoissa toimimista, viestintää ja käyttäjälähtöistä suunnittelutapaa, joita digitalisaatio edesauttaa. Arkkitehtuuri tulee nähdä seurauksena laadukkaasta yhteistyöprosessista, joka ulottuu esi- ja hankesuunnittelusta toteutukseen, kunnossapitoon ja kohteen käyttötapaan. Tampere tunnistaa ohjelman esiin nostamat tekijät, kuten pienten asuntojen tuotannon kasvu, asuntorakentamisen laatuhaasteet sekä alueellinen erilaistuminen kaupungin sisällä. Monet niistä on kirjattu Tampereen tavoiteasiakirjoihin, ja kaupunki toimii aktiivisesti yhteistyössä tiede- ja tutkimussektorin kanssa mm. ympäristökasvatuksen alueella. Tampereella mm. pilotoidaan digitaalisia työkaluja, joiden avulla kaupunkilaiset voivat osallistua kaupunkikuvan suunnitteluun tai arviointiin. Ohjelmaehdotus tukee näiden toiminta- ja menettelytapojen kehittämistä ja jatkuvuutta sopivalla tavalla.
- **Vantaan kaupungin** mielestä kaikille turvallinen, terveellinen, saavutettava ja inspiroiva kaupunki on fyysisten ja sosiaalisten arvojen summa. Konkreettiset, kestävästä kaupunkia edistävät teemat kattavat myös turvallisen, terveellisen, saavutettavan ja inspiroivan kaupungin tavoitteen, joka on kiitettävästi teemana ohjelmassa. Kestävän kaupungin periaatteet varmistavat kaikkien kaupungin toteutumisen, minkä vuoksi teeman toimenpiteet tulee kirjata ohjelmaan.

Valtakunnalliset ja alueelliset vastuumuseot

- **Arkkitehtuurimuseon** mielestä tavoitteet ovat osin erinomaisia, mutta toimenpiteet korkealentoisia. Esimerkiksi kansallisesti yhtenäisen mittariston luominen ihmisten ympäristökokemuksen arviointiin vaikuttaa moninaisen ja monikulttuurisen Suomen todellisuudessa epärealistiselta, ja sitä tulee lähestyä paikallisesti

eikä pyrkiä kansalliseen yhtenäisyyteen. Tavoitteiden saavuttamiseksi toimenpiteissä on syytä olla muutama konkreettinen hanke-ehdotus aluearkkitehtitoiminnan edellytysten selvittämisen tapaan. Aluearkkitehtitoiminnan luontevana osa-alueena kannattaa mainita tiivis yhteistyö alueellisten vastuumuseoiden kanssa.

- **Helsingin kaupunginmuseo** toivoo, että alueelliset vastuumuseot otetaan mukaan toimenpiteisiin arkkitehtuurin kytkemiseksi alueiden kehittämiseen.
- **Jyväskylän kaupungin** museopalvelujen mielestä ohjelmassa on hyvin tunnistettu kaupungistumisen ja monipaikkaisuuden merkitys. Aluearkkitehtijärjestelmästä on hyviä kokemuksia pieniltä paikkakunnilta. Aluearkkitehtitoiminnan uudelleenkäynnistämiseen ehdotetaan mukaan alueellisia vastuumuseoita. Kansalaisten osallistumismahdollisuutta ympäristönsä suunnitteluun pidetään tärkeänä, mutta kysytään, miten yhdenvertaisuus ja osallisuus jatkossa toteutuu maaseutu-ympäristössä. On hyvä avata, mitä tarkoitetaan perinteisellä rakentamisella ja miten nykymääräykset sallivat perinteisten menetelmien käytön. Tietoisuuden lisäämiseksi rakennetun ympäristön hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista osalta tulee huomiota kiinnittää rakennuskannan korjaamiseen, elinkaaren pidentämiseen ja rakennetun kulttuuriympäristön arvojen säilymiseen.
- **Pirkanmaan maakuntamuseo** katsoo, että kulttuuriympäristön merkitys osana hyvää ympäristöä ja elämänlaatua huomioidaan hyvin ja aihepiiristä esitetään tarpeellista lisätutkimusta. Tavoite ympäristöjen suunnittelemisesta esteettömiksi on osin ristiriitainen rakennetun ympäristön arvojen säilyttämisen näkökulmasta. Esteettömyys tulee toteuttaa rakennuksen ehdoilla ja ratkaisuja kehittää entistä monipuolisemmin ja innovatiivisesti. Rakennusperinnön näkökulmasta erityisen onnistuneena tavoitteena pidetään olemassa olevan rakennuskannan ylläpitämistä, huoltamista ja oikea-aikaista korjaamista sekä tarpeiden mukaan kehittämistä. Aluearkkitehtitoiminnan edellytysten selvittäminen on tärkeässä roolissa kulttuuriympäristön vaalimistyössä. Esitys ohjeistuksesta paikallisten arkkitehtuuripoliittisten ohjelmien laatimisesta ja niiden asettamien toimenpiteiden toteuttamisesta on kannatettava, ja Pirkanmaan maakuntamuseo haluaa olla mukana yhteistyössä.

Alueellisen tasavertaisuuden edistäminen maankäytön kysymyksissä on keskeinen asia. Ideaalilanteessa kunnissa on yhtäläiset mahdollisuudet kehittää maankäytön toimintatapoja ja osallistumismahdollisuuksia. Jokaisella suomalaisella pitäisi olla yhtäläinen oikeus hyvään ympäristöön, eikä se ole puhtaasti

taloudellinen kysymys. Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma voi edistää kuntien maankäytön laatu- ja tasavertaisuustavoitteita tukemalla rakentamisen ja kaavaratkaisujen mallien ja hyvien käytäntöjen kehittämistä.

- **Satakunnan museo** pitää ohjelmassa tunnistettuja arkkitehtuurin taustalla olevia yhteiskunnallisia muutosvoimia keskeisinä. Kaupungistumiskehityksestä aiheutuvaan eriytyvään aluekehitykseen vaikuttamiseksi arkkitehtuuripoliitikassa tulee osoittaa keinoja. Laadukasta ja kestävästä arkkitehtuuria jää taantuvilla alueilla vaille käyttöä ja hoitoa. Sisäilmaongelmien takia rakennusten uudelleenkäyttöhankkeet ovat haasteellisia. Museon mukaan ohjelmassa ei esitetä tavoitteita tai toimenpiteitä alueiden erilaistumiskehitykseen vaikuttamiseksi. Alueiden muutoksen tutkimuslähtöistä tarkastelua pidetään mahdollisesti toimivana keinona.

Museo korostaa paikallisten arkkitehtuuripoliittisten ohjelmien tärkeyttä. Niissä voidaan esittää konkreettisia tavoitteita sekä osoittaa vastuunkantajia. Ohjelmien tekoon toivotaan vuotuista rahoitusta. Aluearkkitehtitoiminnan uudelleen käynnistämistä museo pitää tärkeänä ja katsoo, että alueelliset vastuumuseot on hyvä tunnistaa toimijoina aluearkkitehtitoiminnan osalta. Suurimpana esteenä aluearkkitehtitoiminnan uudelleen käynnistymiselle nähdään osajien riittämättömyys kaupunkiseutujen ulkopuolella. Yhtenä ratkaisuna nähdään arkkitehtikoulutuksen laajentaminen tai alueilla tapahtuvan harjoittelumahdollisuuksien parantaminen.

- **Tornionlaakson museon** mielestä rakennetun ympäristön merkitys ihmisten hyvinvoinnin kannalta ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa on tuotu hyvin esiin. Kansallisten linjausten lisäksi alueellisten erityispiirteiden huomioiminen ohjelman toteutuksessa ja toimenpiteiden kohdistamisessa on tärkeää. Erilaiset alueet ja niiden rakennettuun ympäristöön liittyvät ominaispiirteet tulee huomioida.
- **Vantaan kaupunginmuseon** mukaan kulttuuriympäristön vaaliminen tulee ottaa huomioon laadittaessa ohjeistusta paikallisten arkkitehtuuripoliittisten ohjelmien tekoa varten ja tunnistaa alueelliset vastuumuseot yhdeksi toimijaksi paikallisten ohjelmien laadinnassa.

Järjestöt

- **Arkkitehtitoimistojen Liitto ATL** katsoo, että kestävän ja yhteisöllisen kehityksen kannalta on tärkeää, että asumisen ja asuntorakentamisen laatua ja monimuotoisuutta vahvistetaan.

Suunnittelevien arkkitehtien rooli nähdään tärkeänä, ja ATL tukee arkkitehtitoimistoja positiivisessa kehityksessä.

- **Arkkitehtuurikeskus ry:n** mukaan tavoitetilan teemat liittyen asukkaiden tarpeisiin, vaikutusmahdollisuuksiin, muuntojoustavuuteen ja asukaslähtöisiin toimintamalleihin eivät näy toimenpidetasolla ja ehdottaa, että asuntorakentamisen laatua ja monimuotoisuutta koskevaan toimenpiteeseen kytketään vahvemmin mukaan asukkaat, kuten asukasyhdistykset tai muut asukkaita edustavat toimijat. Toimenpidettä ehdotetaan täydennettävän asukaslähtöisyyttä vahvistavalla alakohdalla, huomioiden tavoitetilassa mainittu ryhmärakennuttaminen.
- **Hengitysliitto** kiittää luonnon monimuotoisuuden, luontoyhteyden ja luonnon hyvinvointivaikutusten nostamista visioon ja pitää tärkeänä esteettömyyttä ja saavutettavuutta rakennetun ympäristön lähtökohtana. Terveiden ja hyvinvoinnin kannalta on tärkeää ottaa suunnittelussa huomioon sisäilman ja käyttöveden laatu, lämpö-, ääni- ja valaistusolosuhteet, viherympäristön läheisyys, kulttuuriperintö, julkinen taide sekä liikkumista ja sosiaalista kanssakäymistä tukeva ympäristö. Luonnon monimuotoisuus rakentaa vastustuskykyä läpi elämän ja liitto korostaa metsän säilyttämisen merkitystä osana kaupunkirakentamista mm. pitkäaikaissairaiden ja vammaisten vastustuskyvyn kannalta. Säännöllinen altistuminen luonnon monimuotoisuudelle vähentää terveydenhuollon kuluja ja lisää hengitysterveyttä. Esitetyt tavoitteet tukevat kansanterveyttä.
- **INTBAU Finlandin** mielestä asukkaita ja käyttäjiä tulee kuulla suunnitteluprosesseissa nykyistä enemmän. Kuulemisen ei pitä olla vain muodollisuus vaan se voi myös lisätä ymmärrystämme eri alueiden vetovoimaan ja viihtyvyyteen vaikuttavista tekijöistä.
- **Invalidiliiton** mielestä ohjelmassa on tuotu hyvin esiin arkkitehtuurin ja rakennetun ympäristön laadun yhteys ihmisten yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumiseen sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Toimenpide rakennusten ja tilojen käytön joustavuuden parantamiseksi on kannatettava. Esteettömät tilat ovat muunneltavia ja joustavat esteellisiä tiloja paremmin eri käyttötarkoituksiin. Arkkitehtuuripoliittisella ohjelmalla on hyvät mahdollisuudet laajentaa ymmärrystä ihmisten moninaisuudesta ja sen vaikutuksista rakennettuun ympäristöön, mutta suurin osa yhdenvertaisuuden edistämiseksi esitetyistä tavoitteista ja toimista sisältyy jo kansallisiin asetuksiin sekä kansainvälisiin sopimuksiin, kuten YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Invalidiliitto kannustaa asettamaan kunnianhimoisia tavoitteita, jotta ohjelma ohjaa ja inspiroi kaikille ihmisille laadukkaan ja elämyksellisen rakennetun ympäristön syntymistä.

Arkkitehtuurin kyky luoda yhdenvertaisuutta ja osallisuutta tukevia paikkoja voi toteutua vain, jos tilat ja ympäristöt ovat esteettömiä. Avointa ja vuorovaikutteista suunnittelukulttuuria pidetään hyvänä, mutta viestinnän ja yhteydenpidon tulee olla saavutettavaa ja monikanavaista. Liitto tukee toimenpidettä yhtenäisen kansallisen mittariston luomisesta ihmisten ympäristökokemusten arviointiin ja katsoo, että mittariston tulee sisältää esteettömyysnäkökulma. Esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyen vähimmäisvaatimusten noudattaminen ei riitä. Ehdotus kehittää ympäristön esteettömyyden, toiminnallisuuden ja turvallisuuden kriteerejä on tärkeä, ja Invalidiliitto tarjoutuu mukaan kehittämistyöhön. Invalidiliitto kannattaa ehdotusta laatia kriteerit asuntojen kokonaisvaltaiseen laadun arviointiin ja ehdottaa, että esteettömyys sisällytetään kriteereihin. Myös ehdotus paikallisten arkkitehtuuripoliittisten ohjelmien laatimisesta saa kannatusta. Ohjeistuksen valmistelussa toivotaan huomioitavan esteettömyysnäkökulma ja paikallisten ohjelmien laadinnassa vammaisneuvostojen rooli.

- **Kohtuuhintaisen vuokra-asumisen edistäjät - KOVA ry** on huolissaan keskimääräisen asuntokoon pienenemisestä ja pitää hyvänä keskustelua asumisen laatukriteereistä ja sitä, että tavoitteissa huomioidaan yhteiskuntapoliittinen näkökulma ja torjutaan asuinalueiden eriytymistä. KOVA pitää tärkeänä, että ohjelman tavoitteiden mukaisesti asuntotuotannossa huomioidaan asukkaiden toiveet asumisestaan ja se, että asumisen tarpeet muuttuvat elämän aikana. KOVA pitää hyvänä, että ohjelmassa on kiinnitetty huomiota esteettömien tilojen ja asuntojen tarpeeseen. Esteettömien asuntojen tarve lisääntyy tulevaisuudessa väestön ikääntyessä. KOVA kiittää huomion kiinnittämistä asumisen laatuun. Tarjolla tulee olla erilaisiin tarpeisiin vastaavia asuntoja, joissa laatu toteutuu mm. asuntojen koon, luonnonvalon määrän ja kalustettavuuden osalta. Kohtuuhintainen asuntotuotanto ja laadukas suunnittelu ja arkkitehtuuri eivät ole toisiaan poissulkevia asioita.
- **Kuntoutussäätiö** toteaa, että sosiaalinen segregatiokehitys etenee myös Suomessa, ja erityisesti pääkaupunkiseudulla ja muilla suuremmilla kaupunkiseuduilla on todennettavissa merkkejä asuinalueiden välisten sosioekonomisten ja etnisten erojen kasvusta. Sosiaalinen kestävyys voidaan kaupunki- ja kuntakehittämisessä ymmärtää laaja-alaisesti. Se koskee asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä, yhteisön kestävyyttä, kuten esimerkiksi sosiaalista vuorovaikutusta, osallisuutta ja turvallisuutta sekä sosiaalista yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuus voi tarkoittaa ihmisten pääsyä palveluihin, erilaisten palveluiden tarjoumaa, kouluja ja julkisia tiloja. Rakennetussa ympäristössä erilaiset yhteis- ja yhteisölliset tilat ovat tärkeitä, ja hyvänä esimerkkinä ovat korttelit, joissa eri-

ikäiset asukkaat, erilaiset palvelut ja toiminnot saadaan kohtaamaan uusin tavoin arjessa. Säätiö tukee periaatetta, jonka mukaan rakennetun ympäristön yhteys sosiaali- ja terveyspolitiikkaan halutaan ymmärtää nykyistä laajemmin. Sosiaalisesti kestäväan, osallisuutta edistävään rakennettuun ympäristöön kuuluvat asuinympäristöstä huolehtiminen, merkityksellisten ihmisten asuminen lähellä, toimivat naapurustosuhteet, elävä sosiaalinen elämä, sopiva monimuotoisuus asukkaiden erilaisissa taustoissa, sosiaalisesti turvallinen olo, alueen hyvä maine kuva sekä asukkaiden huolenpito toinen toisistaan.

Säätiö kannattaa tietoisuuden lisäämistä rakennetun ympäristön hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista ja toivoo toimenpiteessä lisättävän myös tietoisuutta rakennetun ympäristön vaikutuksista ihmisten osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen.

- **Kynnys ry** katsoo, että YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva sopimus on jäänyt ohjelmaehdotusta laadittaessa liian vähälle huomiolle. Ohjelmaa valmistelleeseen työryhmään olisi yleissopimuksen mukaan tullut nimetä erityisesti vammaisia ihmisiä edustava taho.

Ohjelmaehdotus on hyvä ja tarpeellinen, mutta siinä on tarpeen käsitellä vahvemmin vammaisille ihmisille merkityksellisiä teemoja, kuten esteettömyys ja saavutettavuus. Vammaisten ihmisten kannalta on positiivista, että ehdotuksen keskiössä on kestävä kehitys. Yhdenvertaisuus ja osallisuus ovat, varsinkin vammaisten ihmisten kannalta, olennaisen tärkeitä ja jatkuvasti ajankohtaisia teemoja. Tavoitetilan periaate kaikkien ympäristöjen suunnittelusta niin, ettei niissä ole fyysisiä esteitä, sisältyy voimassa olevaan lainsäädäntöön ja voidaan siten katsoa jo nykyisellään velvoittavaksi. Kynnys pitää tärkeänä, että ohjelmaan on otettu toimenpide, jonka mukaan osallisuuden lisääminen ja eriarvoisuuden estäminen otetaan alueiden suunnittelun lähtökohdaksi, ja että sitä on tarkoitus toteuttaa korostamalla esteettömyyttä ja saavutettavuutta rakennetun ympäristön suunnittelun lähtökohdana sekä kehittämällä ympäristön esteettömyyden, toiminnallisuuden ja turvallisuuden kriteerejä. Toimenpiteitä eri väestöryhmien, kuten vammaisten ihmisten, osallistumisen vahvistamiseksi kaavoitus- ja suunnitteluprosesseissa pidetään tarpeellisina.

- **Rakennustarkastusyhdistys RTY** katsoo, että esteettömyys tai helppo mahdollisuus muuttaa asunto esteettömäksi lisää yhdenvertaisuutta ja esimerkiksi tapaturman sattuessa mahdollistaa kotona toipumisen ja asumisen. RTY tukee asuntojen kokonaisvaltaista laadunarviointia, jota hyödyntäen asunnon ostajat tai vuokra-asuntoja hakevat voisivat tehdä

nykyistä tietoisempia valintoja. Oulun rakennusvalvonnassa on kehitetty tämän tyyppinen arviointityökalu.

- **Suomen arkkitehtiliitto SAFA** toteaa, että sen lisäksi, että arkkitehtuurilla voidaan vahvistaa paikallista omaleimaisuutta, sillä voidaan kaupunkisuunnittelun sekä kaupunki- ja asuntopolitiikan keinoin voimaannuttaa sosiaalisesti haavoittuvia alueita.
- **Suomen Kiinteistöliiton** mukaan toimenpiteissä voidaan onnistua vain hyvällä vuorovaikutuksella suhteessa tilojen käyttäjiin, rakentajiin ja omistajiin sekä rahoittajiin.
- **Suomen Kotiseutuliitto** tukee tavoitetilaa, jonka mukaan oman lähiympäristön ja sen kulttuuriperinnön tunteminen vahvistaa asukkaiden paikallistunnetta ja osallisuutta. Kotiseutu kuuluu kaikille, mutta toimenpiteet muista kulttuureista saapuvien tukemiseen jäävät vielä tavoitteiden tasolle. Kansallisesti yhtenäisen mittariston luominen ihmisten ympäristökokemusten arviointiin on kunnianhimoinen tehtävä; suomalainen asumiskulttuuri ja julkisten tilojen käyttö on pitkän kehityksen tulos eikä kaikin osin avaudu tai tunnu omalta muista kulttuureista maahamme muuttaville. Liitto pitää hyvänä tavoitetta ottaa eri väestöryhmät mukaan heille itselleen luontevalla tavalla, mutta katsoo, että tarvitaan syötteitä hankkeiden viriämiseen. Suunnittelijoilta tämä vaatii nykyistä syvempää ammattitaitoa keskustelun ja vuoropuhelun mahdollistajana.

Toimenpiteet, joilla lisätään mahdollisuuksia identifioitua paikkaan, ovat yhtä tärkeitä kuin paikallisuuden identiteetin vaaliminen. Ongelmallisina pidetään ympäristöjä, jotka joko rakennetaan identiteetiltään ohuiksi tai muutetaan tunnistamattomiksi. Muutosvauhti on nopeutunut ja nopeaa muutosta voi tasapainottaa maltillisesti muuttavalla fyysisellä ympäristöllä, jotta ympäristösuhteen perinnettä ehditään välittää. Kotiseutuliitto epäilee ajatusta rakennetun ympäristön hyvinvointistandardien universaalisuudesta ja korostaa inhimillisen vuorovaikutuksen roolia.

- **Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seuran** mielestä avoimen suunnittelukulttuurin vahvistaminen erityisesti lasten ja nuorten parissa on välttämätöntä, jotta nuorista kasvaa aktiivisia yhteiskunnan jäseniä. Tämä tavoite ei näy toimenpiteissä tarpeeksi selkeästi. Osallisuutta edistetään myös osaamista (tiedot ja taidot) vahvistamalla. Asuinalueiden eriytymiseen liittyvät toimenpiteet eivät seuran mielestä kohtaa tavoitetilaa.
- **Suomen Kuntaliiton** mukaan digitaalisten, paikkatietoa hyödyntävien suunnitteluvälineiden käyttö on jo nyt kunnissa arkipäivää, ja niitä käytettäessä on muistettava myös ne, joiden

ulottuvilla digitaaliset välineet eivät ole. Monikielisuuden huomioon ottaminen tarkoittaa virallisten kotimaisten kielten lisäksi sellaisia vieraita kieliä, joita kulloisellakin suunnittelualueella puhutaan.

- **Suomen Luonnonsuojeluliitto** katsoo, että tulevaisuudessa pitää tunnistaa myös heikkoja signaaleja ja varautua kriisiaikoihin. Ympäristöarvojen nousu tulee jalkauttaa toimenpiteisiin ja mahdollistaa osallistuminen muutenkin kuin digitaalisesti.
- **Vammaisfoorumi** kiittää, että ohjelmassa on selkeästi todettu rakennetun ympäristön esteellisyys ja puutteet eri ihmisryhmien mahdollisuudesta osallistua ympäristön suunnitteluun sekä rakennetun ympäristön vaikutus hyvinvointiin ja terveyteen. Esteetön rakennettu ympäristö on edellytys vammaisten ihmisten tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutumiselle. Toimenpidettä osallisuuden lisäämiseksi ja eriarvoisuuden estämiseksi alueiden suunnittelun lähtökohtana pidetään hyvänä. Vammaisfoorumi korostaa esteettömyyden ja saavutettavuuden merkitystä rakennetun ympäristön suunnittelun lähtökohtana ja tukee toimenpidettä ympäristön esteettömyyden, toiminnallisuuden ja turvallisuuden kriteerien kehittämiseksi. Myös toimenpide eri väestöryhmien osallistumisen vahvistamiseksi kaavoitus- ja suunnitteluprosesseissa saa kannatusta ja ehdotetaan, että työhön kytketään mukaan paikalliset vammaisneuvostot.

Oppilaitokset ja tutkimuslaitokset

- **Aalto-yliopisto** korostaa kaupungistumisen ja maahanmuuton merkitystä ja niiden myötä lisääntyntä alueiden eriarvoistumista, johon on varauduttava. Ohjelmassa on hyvin nostettu esille asukkaiden osallistumista tukevat toimet ja alueiden eriarvoistumisen torjunta, jossa Aalto-yliopisto toivoo kiinteää yhteistyötä kaupunkien, kuntien ja alueiden sekä yliopistojen ja tutkimuslaitosten välillä. Arkkitehtuurilla ja rakentamisella voidaan luoda uusia mahdollisuuksia työskentelylle haja-asutusalueilla. Monipaikkaiseen työhön liittyy tilojen jaettavuus: pandemian aika on luonut uutta kysyntää tämän kaltaisille ratkaisuille. Rakennusten esteettömyyden, saavutettavuuden sekä rakennetun ympäristön terveys- ja turvallisuusvaikutusten merkitys kasvaa tulevaisuudessa väestön ikääntyessä. Aalto-yliopiston SOTERA-instituutilla on pitkän yhteistyö mm. sairaanhoitopiirien kanssa, mikä on johtanut toimiviin sairaalaympäristöihin ja kustannussäästöihin. Ohjelmassa tulee huomioida inklusiivinen suunnittelu, jossa saavutettavuutta tarkastellaan liikkumis- ja toimimisesteisyyden lisäksi sukupuolineutraaliuden sekä etnisen ja kulttuurisen yhdenvertaisuuden näkökulmista.

- **Tampereen yliopiston arkkitehtuurin yksikkö** korostaa, että kestävät kaupunkikehityksen ratkaisut ovat edellytys kestävästä arkkitehtuurin tavoitteiden saavuttamisesta. Tutkimuksessa ja koulutuksessa vaaditaan monitieteistä näkökulmaa suunnittelun ja rakentamisen vaikutuksista ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen. Koulutuksessa tulee painottaa yhteistyötaitoja ja osallistamista sekä eri tavoin digitaalisten välineiden avulla viestimistä suunnittelusta. Onnistumisen edellytyksenä on eri toimijoiden (korkeakoulut, kaupungit, kunnat, ohjelmistotoimittajat jne.) välinen yhteistyö. Arkkitehtuurikasvatuksen ja koulutuksen voimin on saatava laajasti kehitettyä koko kansan ympäristön lukutaitoa ja pyrittävä tuomaan ympäristökokemukset osaksi suunnittelua. Koska ohjelmassa korostetaan kansainvälisyyttä ja yhdenvertaisuutta, siinä voidaan ottaa kantaa myös tasa-arvo- ja diversiteettiasioiden edistämiseen. Ulkomaisten osaajien houkuttelu töihin suomalaisiin yrityksiin tai kuntiin edellyttää tätä tukevaa toimintaympäristöä ja -kulttuuria.

Luku III, Talous ja kansainvälisyys

Yhteenveto lukuun annetuista lausunnoista

- Kokonaisuutena luku III nähdään varsin tasapainoisena ja oikeansisältöisenä, eikä erityisen suuria kehittämistarpeita tai yleisesti/ toistuvasti havaittuja puutteita nouse esiin.
- Arkkitehtuurimatkailun kehittäminen saa laajaa kannatusta. Mukaan toivotaan otettavan luontoympäristönäkökulma ja teema halutaan istuttaa kulttuuriympäristön kehittämisen kehykseen. Keskeisenä aluetoimijana teemassa ovat maakuntien liitot. Toteuttajatahoihin lisäarvoa toisivat myös matkailun alueorganisaatiot sekä tutkimus- ja koulutusorganisaatiot.
- Arkkitehtuurin vahvistamista vientituotteena pidetään tärkeänä ja tervetulleena. Erityisesti arkkitehtuurikasvatus halutaan kytkeä vienti- ja kansainvälisyys -teemaan, samoin kuin vihreän teknologian ratkaisut tai luovan talouden ja luovien toimialojen kehittäminen.
- Arkkitehtuurikilpailujen kehittäminen nousi monissa lausunnoissa tärkeäksi. Kilpailuja halutaan kehittää konseptina ja välineenä, ja kytkeä ne arkkitehtuurin ja suunnittelun hankintaosaamiseen.
- Arkkitehtuurin taloudellista merkitystä on syvennettävä; yhtäältä on keskeistä ympäristön kannalta kestävä kokonaistalous ja mm. arkkitehtuuri kansallisvarallisuutena, ja toisaalta kytkentä laajempaan elinvoimaisten yhdyskuntien ja ympäristöjen luomiseen (ml. asuminen talouden pyörimisen ehtona) ja tätä kautta arkkitehtuurin synerginen suhde laaja-alaiseen kaupunkipoliittiseen kehittämiseen. Esim. Suomen Arkkitehtiliitto toteaa, että taloutta tai arkkitehtuurin roolia taloudellisen lisäarvon tuottajana tulisi korostaa lisää.
- Joiltakin osin lausunnoissa nähdään ristiriitaa tiivistämisen ja voimakkaan uudisrakentamisen ja hyvän ympäristön, ihmisten viihtyvyyden ja hyvinvoinnin kanssa (luku I vs. luku III)
- Innovoinnin vahvistaminen arkkitehtuurissa nousi joissakin lausunnoissa toivotuksi lisäulottuvuudeksi. Arkkitehtuurilla tulisi olla yhteys kestäväen kaupungin uusiin ratkaisuihin. Samalla datan ja digitalisoidun tiedon kehittämistä ja hyödyntämistä tulisi jatkaa.

Lausujakohtaiset kommentit

Ministeriöt ja virastot

- **Työ- ja elinkeinoministeriö** katsoo, että erityisiä alue- ja kaupunkikehittämistä tukevia painotuksia ohjelmassa on

arkkitehtuurin merkitys omaleimaisten paikkojen ja paikallisen identiteetin vahvistamisessa. Laadukkaalla rakennetulla ympäristöllä luodaan vetovoimaa ja vahvistetaan elinvoimaa kaikkialla Suomessa. TEM:n mielestä maisema-arkkitehtuuri on myös tärkeä osa ympäristön vetovoimaisuutta, joten siihen on keskeistä kiinnittää huomiota. Ohjelmassa voisi TEM:n näkemyksen mukaan korostaa enemmän sitä, että arkkitehtuurilla (ml. paikalliset arkkitehtuuripoliittiset ohjelmat ja uudentyyppinen aluearkkitehtitoiminta) luodaan kehys, joka paitsi tukee laadukkaan jokapäiväisen ympäristön toteuttamista ja asukkaiden paikallistunteen ja osallisuuden vahvistamista, mutta palvelee myös hyvin toteutettuna matkailijavirtoja ja voi jopa tukea vuoropuhelua paikallisten ja matkailijoiden välillä.

TEM toteaa, että Suomen matkailustrategiassa 2019–2028 arkkitehtuuri tunnistetaan yhdeksi kulttuurimatkailun osa-alueeksi, joka osaltaan luo perustaa kestävä ja ympärivuotisen kulttuurimatkailun vahvistamiselle eri puolella Suomea. Suomen kulttuurisen tunnettuuden kasvattaminen vaatii pitkäjänteistä maabrändin ja yhtenäisen viestin rakentamista, tukea tuotteistamiseen, kohteiden kunnostamiseen ja hoitoon sekä verkostomaisen yhteistyön vahvistamista kulttuurimatkailutoimijoiden ja kulttuuri-, matkailu-, tutkimus- ja koulutusorganisaatioiden kesken. Suomi erottautuu omaperäisyydellään ja kulttuuriympäristöillään. Matkailua koskevassa osuudessa voisi olla linkitys muihin ohjelman tavoitteisiin, jotka palvelevat hyvin myös matkailua. Ehdotuksessa matkailurakentaminen jää irralliseksi. Tavoite voisi olla kunnianhimoisempi.

TEM:n mielestä arkkitehtuurimatkailua koskevien toimenpiteiden toteuttajatahoihin lisäarvoa toisivat myös matkailun alueorganisaatiot sekä tutkimus- ja koulutusorganisaatiot. Toteuttajatahoissa on mainittu ”alan toimijat”; viitataan tällä arkkitehtuurialan toimijoihin vai matkailualan toimijoihin? Ilmaisua olisi tarpeen selkeyttää.

Toimenpiteiden toteuttamiseen liittyen tulee ottaa huomioon se, että Business Finland / Visit Finland voi osallistua toimenpiteiden toteuttamiseen sille määriteltyjen tehtävien ja rahoituksen rajoissa mahdollisuuksien mukaan.

Arkkitehtuuripoliittisessa ohjelmassa esitetty tavoitetilä 2035 on kunnianhimoinen. Tavoitetilassa todettu ”Herkkien kohteiden vierailukestävyys on turvattu.” edellyttää monipuolisia toimenpiteitä toteutuakseen.

Ohjelman korostus arkkitehtuurista myös Suomen imagotekijänä ja vientituotteena on TEM:n näkökulmasta tervetullutta.

- **Ympäristöministeriö** esittää luvun toimenpiteiden osalta ympäristönäkökulman vahvistamista. Esimerkiksi toimenpiteeseen B toista kohtaa on hyvä täydentää seuraavasti: Kehittämällä arkkitehtuurikilpailuja käsittämään sisällöltään, tavoitteiltaan, laajuudeltaan ja teemoiltaan erilaisia kilpailutyyppejä sekä viestimällä arkkitehtuurikilpailujen merkityksestä ”kestävien,” laadukkaiden, toimivien, kustannustietoisten ja innovatiivisten ratkaisujen syntymiselle. YM:n mielestä luvun tavoitetilassa kannattaa esittää lyhyesti myös mahdollisuudet ja edellytykset arkkitehtuurikilpailujen laajemmalle toteuttamiselle, ts. arkkitehtuurikilpailujen laajemman käytön mahdollistamisen edellytykset.

Kilpailutoiminnan ja hankintojen kriteereinä tulisi mainita myös kestävä kehitys sekä kehittää siihen mittareita.

- **Business Finland** lausuu, että kohdassa E. esitetyt toimenpiteet Suomen vetovoiman kehittämiseksi arkkitehtuurimatkailumaana ovat realistiset ja siten toteuttamiskelpoiset. Business Finlandin Visit Finland –yksikön kulttuurimatkailun asiantuntemusta on kuultu ohjelmaehdotuksen tekovaiheessa matkailuun liittyvien toimenpiteiden suunnittelussa. Vaikka toimenpiteet ovat realistiset, pitää varmistaa yhteistyön koordinointi ja resursointi.

Business Finlandin mielestä tavoite matkailun vahvistamisesta saavutetaan vain laaja-alaisella, eri taiteiden alojen ja matkailualan välisellä yhteistyöllä. Tällä tarkoitetaan resurssien yhdistämistä eli esimerkiksi arkkitehtuurin ja designin kansainvälisissä tapahtumissa olisi hyvä tuoda esiin soveltuvin osin Suomea matkailumaana ja vastaavasti matkailutapahtumissa tuodaan esiin arkkitehtuuria ja designia matkailukohteissa.

Matkailun vetovoiman kannalta tarvitaan uutta arkkitehtuuria esitteleviä kohteita, kuten viime vuosina Amos Rex taidemuseo ja Helsingin keskustakirjasto Oodi ja toivottavasti tulevaisuudessa uusi arkkitehtuuri- ja designmuseo. Tarvitaan yhteistyötä arkkitehtuuritiedon hyödyntämiseen matkailun tuotekehitystyössä. Arkkitehtuurin asiantuntijoita tarvitaan jakamaan matkailualan toimijoille tietoa vanhasta arkkitehtuurista suomalaisissa kaupungeissa ja maaseudulla. Mielenkiintoa suomalaisia kuluttajabrändejä kohtaan vientimarkkinoilla voidaan tietyissä tapauksissa lisätä tuomalla esille ”alkuperätarinoita” ja niiden lokaatioita, eli houkuttelemalla kuluttajia vierailemaan fyysisesti tai virtuaalisesti sellaisissa arkkitehtuurikohteissa, joissa kyseiset tarinat ovat saaneet alkunsa tai joissa ne ”elävät”.

Digitalisaation näkökulmasta arkkitehtuuridatan saatavuus avointen rajapintojen kautta datafuusioon lisää liiketoimintamahdollisuuksia. Digitaaliset kaksoset,

paikkatietopalvelut, droneliikenne ja muut palvelut hyötyvät arkkitehtuuridatan yhdistämisestä muuhun dataan, ja mahdollistavat uutta liiketoimintaa suomalaisille yrityksille.

- **Museoviraston** mielestä arkkitehtuurimatkailu vaatii eurooppalaisen yhteistyön kehittämistä myös kulttuurimatkailussa. Tällaista toimintaa on syytä tukea niin opetus- ja kulttuuriministeriön kuin työ- ja elinkeinoministeriöiden hallinnonaloilla. Tarpeet liittyvät mm. seuraaviin asioihin: kulttuuriperinnön ja matkailun alan toimijoiden yhteiset kohtaamiset ja vuoropuhelu, koordinoitumpi lähestymistapa yhteistyöhön, alueellinen toiminta, osaamisen kehittäminen, yhteiset alustat ja viestintäkanavat, jotka tukevat hyvien käytäntöjen, tiedon ja kokemusten avointa vaihtoa ja jakamista. Matkailun kestävä toimintatapa perustuu monenkeskiseen yhteistyöhön ja paikallisten yhteisöjen osallistumiseen. Museovirasto näkee, että toimenpiteelle osoitetut vastuutahot ovat osin epämääräisiä. Voi kysyä, onko aihetta kehittää erikseen arkkitehtuurimatkailun arviointia ja mittareita, vai olisiko tarkoituksenmukaisempaa kehittää sitä osana yleisempää kehittämistä. Museoviraston näkökulmasta arkkitehtuurimatkailun käytön vaikutusten ja vaikuttavuuden arviointia tulee kehittää osana kulttuurimatkailun kokonaisuutta. Museovirasto katsoo, että matkailu- ja kulttuurialan toimijoiden tietovarantojen yhdistäminen ja yhteentoimivuuden kehittäminen ovat tärkeitä: erityisesti matkailun alustoihin tukisi kytkeä nykyistä enemmän kulttuuritoimijoiden tuottamaa, kohteita koskevaa tietoa.

ELY:t ja maakuntien liitot

- **Hämeen ELY:n** mielestä arkkitehtuuria pitäisi tukea myös käytävissä olevien taloudellisten kannustimien avulla. Alueellisten ja kuntien strategioiden ja ohjelmien tulisi sisältää omat apoli-tavoitteensa, sisältäen myös arkkitehtuurin, rakennetun ympäristön ja kulttuuriympäristön merkityksen hyvän elinympäristön ja hyvinvoinnin edistäjänä.
- **Varsinais-Suomen liiton** mielestä ehdotus uudeksi arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi Suomelle on korkeatasoisella osaamisella laadittu, sisällöltään kattava asiakirja. Apoli2020 ottaa monipuolisesti huomioon rakennettuun ympäristöön liittyviä ilmiöitä ja niiden vaikutuksia tulevaisuuteen. Ehdotus on rakenteeltaan selkeä ja helppolukuinen. Käsitellyt asiat on johdonmukaisesti jaettu. Ohjelma ohjaa ajattelemaan rakennettua ympäristöä osana ekosysteemiä biosentrisyyden periaatteiden mukaisesti. Tämä aihe ansaitsi liiton mielestä enemmän tilaa ohjelmassa.

Maakuntatasoisen toimijan näkökulmasta olisi hyödyllistä löytää asiakirjasta tarkempaa raportointia ensimmäisen ohjelman vaikutuksista Suomessa. Liitto ehdottaa, että ohjelman liitteenä julkaistaisiin listaus kaikista paikallisella tasolla vaikuttavista arkkitehtuuripoliittisista ohjelmista Suomessa.

- **Etelä-Pohjanmaan ELY** lausuu, että laadukas ja kulttuuritietoinen ympäristö heijastaa yhteiskunnan arvoja ja osaamista sekä luo pohjan arkkitehtuuri- ja suunnitteluviennille.
- **Pirkanmaan liitto** katsoo, että apolissa esitetyt tavoitteet voidaan huomioida vielä MRL:n uudistamisen yhteydessä. Alueiden elinvoimaisuuden vahvistamisen ja ominaispiirteiden ymmärtämisen kannalta merkityksellisinä ne toimenpiteet, joilla Suomen vetovoimaa myös arkkitehtuurimatkailumaana kehitetään, esimerkiksi arkkitehtuuria koskevan tiedon saatavuutta vahvistamalla ja digitaalisia alustoja kehittämällä. Lisäksi hyvää, että ohjelmassa on tunnistettu nousevien markkina-alueiden mahdollisuudet osana arkkitehtuurivientiä.
- **Uudenmaan liiton** mielestä luvun tavoitetila-kappaleeseen tulee lisätä, että suomalaisten toimijoiden aktiivisuutta muualla Euroopassa vastuullisen ja laadukkaan rakennetun ympäristön toimialan kehittämisessä tulee parantaa ja lisätä. Liitto katsoo, että arkkitehtuurimatkailun tuotteistus, markkinointi ja digialustat onkin sidottava osaksi laajempaa kulttuurimatkailun/matkailun kehittämistä, jolloin voidaan saavuttaa parempia tuloksia. On ensiarvoisen tärkeää, että ohjelmaan kirjatut toimenpiteet toteutetaan tiiviissä yhteistyössä alan toimijoiden kanssa. Toimenpiteiden toteuttamiseksi tulee ensimmäiseksi päättää alueellisesta koordinaatiosta
- **Hämeen liitto** näkee ohjelman toimenpiteiden painopiste olevan vahvasti kaupungeissa, mikä on toki perusteltua kaupungistumisen megatrendin valossa. Ohjelmassa tulisi kuitenkin huomioida myös Suomen lukuisat pienet kunnat ja maaseutumaisten alueiden tarpeet. Maakuntien liittojen rooli ohjelmaehdotuksen toimenpiteiden toteutuksessa on varsin vähäinen. Liitto muistuttaa liittojen ja niiden tarjoaman rahoituksenkin muodostamasta mahdollisuudesta ja pitää erittäin kannatettavaa, että yhteistyötä rakennetun ympäristön eri toimijoiden kesken vahvistetaan myös ohjelmatyön ulkopuolella.

Liitto pitää hyvänä ehdotusta kuntakentän osaamisen lisäämisestä rakennettuun ympäristöön liittyvästä tekoälystä. Digitaalisuuden mahdollisuuksia on muutoinkin tarpeen kehittää entisestään ja hyödyntää vahvaa teknologiaosaamista esimerkiksi pelialalta.

Hämeen liiton mielestä on tarpeellista tarkastella rakentamisen kustannusten säätelyyn ja kiinteistöomaisuuden hoitoon liittyviä

toimenpiteitä ja esim. yhdyskuntatalouden osaamisen vahvistamista suunnittelijakunnan omassakin keskuudessa. Erityisen kannatettavana liitto pitää toimenpide-ehdotusta, jossa luodaan poikkialainen, vuorovaikutteinen ja tutkimustietoa hyödyntävä toimintamalli arkkitehtuurin ja rakennetun ympäristön ymmärtämiseen ja ratkaisujen löytämiseen.

- **Etelä-Savon ELY** toivoo, että ELY-keskusten rooli tunnistettaisiin arkkitehtuuripoliittisessa ohjelmassa paremmin. Tämä palvelisi myös yhtä ohjelman keskeistä tavoitetta, rakennettuun ympäristöön vaikuttavien toimijoiden keskinäisen yhteistyön vahvistamista.
- **Pohjois-Pohjanmaan liitto** näkee, että Suomen vetovoimaa arkkitehtuurimatkailumaana on syytä kehittää vahvistamalla arkkitehtuurin – esimerkiksi arkkitehtuurireittien, museoiden ja arkkitehtuurikohteiden – sisällyttämistä matkailun tuotekehitys- ja markkinointitoimiin. Arkkitehtuuriviennin rakenteiden vahvistamisen kannalta on tärkeää tukea arkkitehtitoimistojen omaa ja yhdessä muiden rakennusalan toimijoiden kanssa tekemää tutkimus- ja kehitystyötä sekä tarvittavien uusien liiketoimintamallien ja arvoketjujen syntymistä sekä laatia arkkitehtuurin ja rakennusalan kansainvälisyys- ja vientistrategia yhteistyössä alojen toimijoiden kanssa. On tärkeää vahvistaa arkkitehtuuria koskevan tiedon saatavuutta ja digitaalisia alustoja sekä lisätä opasteita arkkitehtuurikohteissa. Pohjois-Pohjanmaan modernin arkkitehtuurin näkyvyyttä on lisätty esimerkiksi Oulun mobiiliavusteisten kaupunkireittien ja Pohjois-Pohjanmaan liiton hallinnoiman Vesivoiman kulttuuriperintö -hankkeen kautta.
- **Varsinais-Suomen ELY** toteaa, että ohjelmassa on tunnistettu arkkitehtuurimatkailun potentiaali, joka on myös osin päällekkäistä kulttuuriympäristömatkailun kanssa. Tähän liittyy muun muassa modernien arkkitehtuurikohteiden säilyttäminen ja suojeleminen, jotta on mitä matkailijoille esitellä. ELY:n mielestä toimenpiteisiin voisi tuoda lisäarvoa esimerkiksi ekologisesti kestävä matkailun (myös lähimatkailun) edistämällä tai nostamalla kohteiksi myös ekologista arkkitehtuuria tai toimintaan osallistumista. Toimenpiteissä olisi hyvä olla myös vihreän teknologian ja siihen liittyvän arkkitehtuurin edistäminen.
- **Pohjois-Savon liitto** esittää pohdittavaksi kotitalousvähennyksen suurentamista kaavoilla ja rakennussuojelulailla suojeltujen rakennusten kunnostamiseen. Näin arvokas rakennuskanta, jota on vähän Suomessa, pysyisi kunnossa, saisi osakseen arvostusta sekä työllistäisi ammattilaisia.
- **Etelä-Savon liitto** taas katsoo, että paikkatieto- ja karttapohjaiset esitykset, esimerkiksi tarinakartat, ovat varsin helpohko ja

kustannustehokas tapa tuoda asukkaille ja muille käyttäjille tietoa esimerkiksi arkkitehtuurista. Ohjelmaan tulisikin lisätä toimenpiteisiin vastaavien palveluiden toteuttaminen.

Kaupungit ja kunnat

- **Lahden kaupunki** katsoo, että arkkitehtuuri ja rakentaminen tukevat kestäväää taloutta. Luvun pääotsikon kahden aiheen yhteys ei avaudu pääkaupunkiseudun ulkopuoliselle suunnittelulle. Otsikon muotoa olisi syytä muuttaa valtakunnalliselle ohjelmalle toimivammaksi.

Kaupungin mielestä tarpeellisin toimenpide on arkkitehtuurikilpailujen esiintuominen, erityisesti niin sanottujen viheliäisten ongelmien ratkaisemisessa.

- **Helsingin** mielestä työn alussa on jätetty analysoimatta suomalaisen nykyarkkitehtuurin vahvuudet ja heikkoudet. Luvussa III todetaan, että kansallisvarallisuudestamme jopa 45 prosenttia on kiinni rakennuksissa, tätä näkökulmaa ei työssä syvällisemmin käsitellä. Helsingissä, jossa on pysyvänä ilmiönä pula kohtuuhintaisista asunnoista, osaavalla arkkitehtuurilla olisi suuret mahdollisuudet vaikuttaa ratkaisuihin, joilla pystytään rakentamaan kauniita, kestäviä ja kustannuskilpailukykyisiä asuntoja, mutta apoli-ohjelma ei lainkaan tarkastele tätä arkkitehtuurin kenties merkittävintä taloudellista näkökulmaa.

Helsingin mielestä digitaalisuuden mahdollisuuksien laaja kehittäminen niin tuottavuuden kuin osallisuuden näkökulmista on kannatettavaa. Datan hyödyntämisen keskeisyyttä tässä voisi apolissa korostaa entisestään.

- **Vantaa** muistuttaa, että jotta arkkitehtuuri ja rakentaminen voisivat tukea kestäväää taloutta, talousasiantuntemusta arkkitehtuurin alalla tulisi lisätä ja esimerkiksi kokonaistaloudellisten kaavataloustarkastelujen työkalustoa kehittää kansallisesti. Ohjelmaan olisi tärkeää kirjata toimenpide koskien kokonaistaloudellisen ajattelun edistämistä. Kokonaistaloudelliseen ajatteluun tulisi yhdistää myös hankkeiden ja toimenpiteiden ympäristövaikutukset ja hiilidioksidipäästöt.
- **Porin kaupunki** esittää toimenpiteitä A. täydennettäväksi seuraavilla huomioilla:” Korostamalla toimintamallin kytkeytymistä aluekehityshankkeisiin ja toimintamallin luomista mahdollisuuksista edistää kestäväää kasvua ja synnyttää uusia innovaatioita. Tämän kohdan yhteydessä voisi olla tarpeen myös kannustaa rohkeisiin kokeiluihin ja paikallisten olosuhteiden huomioimiseen.” Porin mielestä apoli2020 -ohjelmaehdotuksessa roolia voisi taloudellisen kestävyuden ja vihreän kasvun

mahdollistajana korostaa mainitsemalla erillisenä kohtana aluekehityshankkeet, kuten esimerkiksi Jyväskylän Kangas, ja niihin liittyvät innovaatiot ja kestävän kasvun mahdollistavat kokeilut, asumisen viihtyisyys ja yhteiskäyttötilat, uudenlaiset liikkumispalvelut ja energiaratkaisut.

Pori esittää toimenpiteitä E. täydennettäväksi seuraavilla huomioilla: ”Olemassa olevien verkostojen aktiivinen on perusta tämän toimenpiteen edistämiseksi. Hyvänä mahdollisuutena on maankäyttö- ja rakennuslaissa olevan kansallisen kaupunkipuiston (68 §) ja kansallisten kaupunkipuistojen verkosto. Kansallinen kaupunkipuisto sisältää kaupunkiluonnon, puistoarkkitehtuurin ja viheralueiden lisäksi kansallisen historian tai kaupungin omien kehitysvaiheiden kannalta merkittäviä kulttuuriympäristöjä rakennuksineen ja on merkittävä mahdollisuus Suomen ja verkostoon kuuluvien kaupunkien arkkitehtuurimatkailun vetovoiman kehittämisessä.” Lisäksi esitetään toimenpiteitä E. täydennettäväksi seuraavilla huomioilla: ”Arkkitehtuurin lisäksi kehittämisen mahdollisuutena ovat myös julkinen taide ja toiminnallisuus. Integroiva ote tuo lisäarvoa käyttäjille ja kehittää tiedon saavutettavuutta. Liikuttavan kaupunkiympäristön, ”arkkitehtuuri + julkinen taide + toiminnallisuus” näkökulman käyttöönotto opasteissa ja digitaalisissa palvelukartoissa edistää kaupunkiympäristön viihtyisyyttä ja vetovoimaa.

- **Kuopion kaupungin** mielestä tulee huomioida myös kansallisten kaupunkipuistojen verkosto ja sen toiminta.
- **Oulun kaupungin** mielestä arkkitehtuurimatkailun esiin nostaminen ohjelmassa on erittäin hyvää. Tärkeää on arkkitehtien osaaminen ei vain matkailukohteiden suunnittelussa, vaan myös niiden viestinnän suunnittelussa yhdessä esim. matkailutoimijoiden tai elinkeinotoimen kanssa.

Digitalisaatio on itsestään selvä kehityssuunta ja nostettu esiin myös maankäyttö- ja rakennuslain uudistuksessa (s. 23 ja toimenpide D viimeinen luettelomerkki). On huomattava, että kunnissa se edellyttää kuitenkin koulutusta, riittäviä resursseja sekä riittävän pitkiä siirtymäaikoja. Toimenpiteessä B voitaisiin osallisiin nostaa ensimmäisessä pallukassa kunnat. Kunnat ja kaupungit ovat olennaisessa roolissa arkkitehtuurin hankkijoina niin maankäytön suunnittelun kuin myös uudis- ja korjausrakentamisen osalta. Samoin arkkitehtuurikilpailujen tilaajina.

- **Lappeenranta** toteaa, että laadukas suunnittelu pohjautuu aina ajantasaisiin tietoihin. Myös asukkaiden ja toimijoiden kokemustieto ovat olennainen osa hyvää suunnittelua.

Tavoitteiden asetannassa tulee huomioida kuntien käytettävissä olevat resurssit.

Valtakunnalliset ja alueelliset vastuumuseot

- **Pirkanmaan maakuntamuseon** mielestä luku III vaikuttaa olevan osin ristiriidassa luvussa I asetettujen tavoitteiden ja toimenpiteiden kanssa. Maankäytön suunnittelussa puhutaan yhä enemmän vetovoimatekijöistä. Kaikille ohjaus- ja suunnittelutyötä tekeville on tärkeää sisäistää hyvän, aidosti ympäristöönsä sovitetun arkkitehtuurin merkitys myös taloudellista hyvinvointia luovana vetovoimatekijänä. Uhkana on, että tiivistäminen ja voimakas uudisrakentaminen ajautuvat ainakin osittain ristiriitaan hyvän ympäristön, ihmisten viihtyvyyden ja hyvinvoinnin kanssa.
- **Jyväskylän museopalvelut** näkee tärkeäksi huomioida myös modernin rakennusperinnön arkkitehtuurireitit ja toisaalta maailmanperintökohteet. Laadukkaiden matkailun palvelupakettien laatiminen edistää tavoitetta. Museopalvelut kiinnittää myös huomiota opasteisiin arkkitehtuurikohteissa, jotka pitäisi nähdä laajemmin rakennetun kulttuuriympäristön kohteina.
- **Torniolaakson museo** pitää vastuullisen matkailun kulmakivenä Suomessa eri alueiden rakennusperintöön ja kulttuuriympäristöön tukeutuvaa ja niitä kunnioittavaa rakentamista ja suunnittelua.
- **Arkkitehtuurimuseo** lausuu, että nykyiset projektiperustaiset mahdollisuudet kehittää digitaalisuutta ja nostaa merkittävästi digitoidun aineiston määrää ja siten tiedon saatavuutta eivät merkittävästi vahvista tiedon saatavuutta. Siksi toimenpide-ehdotuksissa olisi syytä korostaa huomattavasti merkittävämpiä panostuksia myös digitointiin.
- **Tampereen taidemuseo** esittää ehdotuksen s. 26 täydennettäväksi: C. Arkkitehtuuriviennin rakenteita vahvistetaan laatimalla arkkitehtuurin ja rakennusalan kansainvälisyys- ja vientistrategia yhteistyössä eri alojen toimijoiden kanssa. Toteuttajatahoihin tulisi lisätä myös Suomen taiteilijaseura ry. ja Taiteen edistämiskeskus.

Järjestöt

- **Kiinteistöliitto** toteaa lausunnossaan, että asunto-osakkeiden taloudelliset arvot ovat nousseet kaikkein nopeimmin kasvaneissa kaupungeissa jopa kymmeniä prosentteja, mutta enemmän on alueita ja kaupunkeja, joissa arvot ovat laskeneet.

Kun käsillä on paha kierre väestön vähenemisestä ja kiinteistöjen vajaakäytön muodossa, taloilla ja kiinteistöillä on vähemmän taloudellista arvoa. Isojen korjausten rahoittaminen on niissä olosuhteissa vähintään haastavaa, ja valitettavan usein myös mahdotonta. Mikäli tällöin purkamisen optiota jarrutettaisiin merkittävällä tavalla, oltaisiin kestävämmällä tiellä, myös omaisuuden suojan mielessä. Kiinteistöliiton mielestä keskeisen tärkeää on korostaa laadukkaan yhteistyön osaamista ja halukkuutta. Rakennustietosäätiöllä on ainutlaatuinen asema ja mahdollisuus kehittää tätä.

- **RAKLI**n mielestä ohjelmaehdotuksessa esitetyt toimenpiteet ovat kuitenkin monelta osin päällekkäisiä muiden samanaikaisten ohjelmien kanssa tai kuuluisivat niiden piiriin, ja se peräänkuuluttaa päällekkäisyyksien karsimista. Vähähiilisyys, rakentamisen säädösohjaus ja asuntopolitiikka tulisi valmistella omina kokonaisuuksina niin, että kunkin valmisteluun osallistetaan laajalti asiaankuuluvat sidosryhmät.

Ohjelman rajaus ja suhde muihin dokumentteihin ja ohjelmiin jäävät ohjelmaehdotuksessa määrittämättä. Mikä on juuri arkkitehtuuripolitiikan rooli ja mitä ylipäänsä tarkoitetaan arkkitehtuuripolitiikalla? RAKLI:n näkemyksen mukaan ohjelmaehdotuksessa tulisi täsmentää arkkitehtuuripolitiikan rajaus ja suhde muihin keinoihin, joilla edistetään samansuuntaisia tavoitteita. Apoli2020-ohjelmaehdotuksen sisältö on laaja. Ohjelmaehdotus ottaa kantaa rakennetun ympäristön säädösohjaukseen ja prosesseihin, arkkitehtien koulutukseen, arkkitehtuuriviestintään ja näyttelytoimintaan sekä arkkitehtuurin alan elinkeinopolitiikkaan. Toisinaan näiden kytkös ohjelmalle asetettuihin yleisiin tavoitteisiin jää ohueksi.

Arkkitehtuuripoliittisen ohjelman jatkovalmistelussa tulisi täsmentää, mitä ohjelmalla haetaan ja karsia tavoitteista ja toimenpiteistä päällekkäisyydet tai ristiriidat muiden ohjelmien ja ohjauksen kanssa. Apoli2020 on ehdotus valtioneuvoston strategia-asiakirjaksi. Ohjelmaehdotus jättää tämän strategia-asiakirjan ohjausvaikutuksen monelta osin epäselväksi. Ehdotuksessa todetaan, että apoli ei aseta lakeja eikä luo uusia säännöksiä rakennetun ympäristön toimialalle. RAKLI pitää tätä kirjausta tärkeänä. Arkkitehtuuripoliittisen ohjelman ei myöskään tule toimia käynnistäjänä tai selkänäojana uudelle säädösvalmistelulle. Samalla jää epäselväksi, mitä tai keitä arkkitehtuuripoliittisen ohjelman on tarkoitus ohjata ja kuinka sitovaa tämä ohjaus on. RAKLI esittää arkkitehtuuripoliittisen ohjelman ohjausvaikutusten selventämistä. Ohjelman nojalla ei tulisi käynnistää säädösvalmistelua. Valtioneuvoston strategia-asiakirjassa tulisi täsmentää, mitä tai ketä ohjelma sitoo ja ohjaa.

- **Kuntaliitto** lausuu, että rakennettu ympäristö on merkittävä osa kansallisvarallisuutta ja siihen liittyvillä ratkaisuilla on suuri merkitys kunnan elinvoiman, vetovoiman ja talouden kannalta. Se vaikuttaa myös kuntien kykyyn vastata ilmastonmuutoksen haasteisiin. Apoli2020-ehdotuksen teemat koskettelevat kuntien kannalta tärkeitä asioita. Kuntaliiton mielestä ilman lainsäädännöllistä pohjaa tai taloudellisia kannustimia toimenpide-ehdotukset jäävät suosituksiksi ja toiveiksi. Toimenpiteiden priorisointi ja resursointiin liittyvät ehdotukset parantaisivat ohjelman vaikuttavuutta.

Julkisten hankintojen neuvontayksikkö olisi yksi luonteva vastuutaho hankintaosaamisen kehittämiseen liittyvien toimenpiteiden edistäjänä. Lisäksi huomiona, että Motiva ja KEINO sopisivat vastuutahoiksi toimenpiteeseen, jossa mainitaan nimenomaan innovaatiot.

- **Säätiöt ry:n** mielestä Suomessa voitaisiin kokeilla ns. sivistysvähennystä eli verovähennysoikeutta yksityishenkilön säätiöille tekemille lahjoituksille.

Suomen Arkkitehtiliitto katsoo, että taloutta tai arkkitehtuurin roolia taloudellisen lisäarvon tuottajana tulisi korostaa lisää. Arkkitehtuurilla taiteenalana on huomattava merkitys ja taloudelliset vaikutusmahdollisuudet niin kansallisesti kuin kansainvälisesti ja tämä tulee näkyä apoli2020 -ohjelmassa. Lisäksi arkkitehtuurikohteista matkailun kehittämisestä puhuttaessa tulisi huomioida myös kaupunkisuunnittelukohteet.

Liiton mielestä *Julkiiset hankinnat ja arkkitehtuurikilpailut* – kohdassa tulee selventää, kuinka ne edistävät laatua. Tavoitetilassa pitää esittää suoremmin kilpailujen ja rakennusperinnön välinen yhteys: arkkitehtuurikilpailut ovat oikein käytettynä hyvä ja toimiva keino vaalia rakennusperintöä.

- **Taiteen perusopetusliitto** katsoo, että arkkitehtuurikasvatusta tulisi lisätä kansainvälisen kiinnostuksen ja tunnettuuden kohteeksi sekä vientimahdollisuudeksi.
- **Tampereen arkkitehtuurikasvatus ry** toteaa, että koulutusvientinä toimisi hyvin edellytyksin myös laadukas arkkitehtuurikasvatus.
- **Kotiseutuliitto** pitää hyvänä tavoitetilaa, että merkittävistä kulttuurikohteista ja -ympäristöistä viestitään myös arkkitehtuurikohteina ja että herkkien kohteiden vierailukestävyys on turvattu.
- **Suomen lasten ja nuorten kuvataidekoulujen liitto** lisäisi luvun tavoitetilaan: Suomi tunnetaan kansainvälisesti korkealaatuisesta arkkitehtuurikasvatuksesta, joka voi myös olla koulutusvientinä.

- **Invalidiliitto** katsoo, että esteettömyys ja saavutettavuus tulee sisällyttää hankintakriteereihin.
- **Green Building Council Finland** ehdottaa, että rakennuksen koko elinkaaren hiilijalanjälki tulee nostaa keskeiseksi kriteeriksi hankintoihin ja kilpailuihin, erityisesti julkisissa hankkeissa.
- **Rakennustarkastusyhdistyksen** mielestä tietomallipohjaiseen lupakäsittelyyn tai lupaprosessin myötä täydentyviin kaupunkimalleihin päästään viranomaistoiminnassa vasta, kun laki sitä edellyttää. Rakennusvalvontojen näkökulmasta tätä siirtymää tulisi edistää kaikin keinoin.
- **Arkkitehtuurikeskus ry** esittää, että Arkkitehtuurin tiedotuskeskus Archinfo lisätään toteuttajatahojen luetteloon arkkitehtuurimatkailevia koskevaan toimenpiteeseen.

Oppilaitokset ja tutkimuslaitokset

- **Tampereen yliopisto** lausuu, että osaajatarpeeseen vastaaminen edellyttää erityisesti kansainvälisten osaajien rekrytointia korkeakoulutukseen ja työelämään. Tämä ei tule esiin ohjelmassa.

Yliopiston mielestä ohjelmassa voitaisiin vielä tarkemmin kuvata kansainvälisen yhteistyön tavoitteiden taustaa – esimerkiksi minkä vuoksi arkkitehtuuriosaamisen vientiä ja koulutusvientiä tehdään. Kansainvälinen toiminta on globaalia vastuunottoa kestävästä maailman rakentamisesta, ja kansainvälisessä yhteistyössä pystymme vaikuttavammin vastaamaan kestävyys tavoitteisiin ja globaaleihin haasteisiin. Suomen on koulutettava digitaalisten mahdollisuuksien kuten tietomallien ja tietomassojen, virtuaalitodellisuuden sekä tekoälyn hyödyntämistä rakentamisen suunnittelussa ja toteutuksessa.

- **Aalto-yliopisto** haluaa korostaa kunnianhimoisempia tavoitteita arkkitehtuurin taloudellisen merkityksen vahvistamiseksi. Arkkitehtuuriosaaminen on Suomessa huippuluokkaa ja tutkimus on viime vuosina vahvistunut. Osaamisen viennin ja kansainvälistämisen osalta Aalto-yliopisto pitää tarpeellisenä vahvoja ja konkreettisia toimenpiteitä osana luovan talouden ja luovien toimialojen kehittämistä.

Kansainvälisen osaamisen kohdalla Aalto-yliopisto haluaa nostaa esille myös kehittyvien maiden kanssa tehtävän yhteistyön. Humanitaarisen arkkitehtuurin professorin perustamisella yliopisto haluaa korostaa osaamisen vientiä ja sen yhteydessä toteutettavien projektien merkitystä kehittyville maille sekä globaalikestävyys, yhteiskunnallisen kehityksen ja kulttuurien välisen ymmärryksen merkitystä. Arkkitehtuuriosaamisen

kansainvälistyminen edellyttää myös ammattilaisilta uudenlaista yrittäjämäistä asennoitumista ja rohkeutta.

- **Oulun arkkitehtikilta** katsoo, että kansainvälisyyttä suomalaisen arkkitehtuurin ja maailman välillä voi luoda muun muassa kannustamalla yhä enemmän suomalaisia arkkitehtejä osallistumaan kansainvälisiin arkkitehtuurikilpailuihin ja viemällä suomalaisen arkkitehtuurin oppeja sekä tunnuspiirteitä laajemmalle.
- **VTT** katsoo, että uusi MRL edellyttää mm. tietomalli (BIM)-pohjaista lupaprosessia ja vähintään koneluettavia aineistoja kohteesta, sekä BIM-mallien arkistointia kansalliseen rekisteriin ja digitaalista huoltokirjaa. Arkkitehdit vastaavat pääsääntöisesti lupaprosessista ja sen dokumentit tulevat muuttumaan koneluettavaksi nopealla aikataululla. Tähän tulisi valmistautua strategisesti mm. olemalla mukana innovoimassa hyvää yhteistyöprosessia ja ylläpitämällä hyvää ”digi-osaamistasoa”, jota arkkitehdeilta ja pääsuunnittelijoilta vaaditaan.

Luku IV Merkitys ja identiteetti

Yhteenveto lukuun annetuista lausunnoista

- Alueen identiteettiä pidettiin tärkeänä ja sitä haluttiin tukea – merkitystä alueen vetovoimalle ja ihmisten hyvinvoinnille
- Talo- ja korttelikirja herätti laajaa kiinnostusta
- Rakennuskannan suojelua painotettiin – toisaalta sekä vanhemman rakennuskannan että ennakoivan suojelun haasteena nähtiin mm. rakennusten käytettävyyteen liittyvät seikat.
- Ohjelma voisi huomioida paremmin kuntien ja kirkon kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennuskannan.
- Prosenttiperiaate ja julkinen taide nähtiin tärkeänä; Taiken lisäksi toimijoita kunnat ja alueelliset vastuutaidemuseot
- Arkkitehtuuripuheella tulee olla sidos arkisuuteen ja inhimillisyyteen. Keskustelun tulisi tavoittaa ihmiset.

Lausujakohtaiset kommentit

Ministeriöt

- **Ympäristöministeriön** lausunnossa todetaan, että luvun IV tavoitetila saa merkittävää lisäarvoa, jos siinä tunnustetaan kansalaisten rooli hyvän laadukkaan arkkitehtuurin ja elinympäristön toteutumisessa ja esitetään arkkitehtuurijournalismin suuntaamista myös suurelle yleisölle. Sama koskee toimenpidettä C.
- **Ulkoministeriö** toteaa lausunnossaan, että on tärkeää korostaa sitä, että arkkitehtuuri ei palvele vain esim. ilmastotavoitteita, vaan ihmisten hyvinvointia ja kulttuurista sitoutumista ja arvostusta.

Virastot

- **Museoviraston** lausunnossa tuodaan toimenpiteeseen A liittyen esiin, että valtion kiinteistöstrategia on juuri päivitetty ja että valtion toimitilastrategiaa uusitaan parhaillaan. Erityisesti kiinteistöstrategian toimeenpanoon olisi panostettava, ja Museovirasto on tähän valmis. On ratkaistava, minkä osan valtion historiaan liittyvää rakennusperintöä halutaan pysyvän valtion hallinnassa. Asiasta ei ole riittävän selkeitä linjauksia ja ratkaisuja, ja asian ratkaiseminen edellyttää valtioneuvostotason ohjausta.

Modernin rakennusperinnön arvostusta ja ennakoivan rakennussuojelun lisäämistä koskevaa toimenpidettä pidetään

erittäin relevanttina. Vastuumuseoiden mahdollisuus tehdä itse suojeluesityksiä on kirjattu 2020 alussa voimaan tulleeseen rakennusperintölain uudistukseen.

Museovirasto on myös aktivoitumassa ennakoivassa suojelussa, eli moderniin rakennusperintöön kohdistuvien suojeluesitysten tekemisessä.

Lausunnossa korostetaan, että rakennusperinnön korjaamiseen osoitetut avustukset ovat kautta aikain olleet vaatimattomia. Taloudellisia kannustumia asiassa pidetään perusteltuina.

Toimenpiteeseen B liittyen lausunnossa tuodaan esiin, että Museolain toimeenpanossa on jatkossa syytä kiinnittää huomiota alueellisten vastuumuseoiden restaurointiosaamisen ja voimavarojen kattavuuteen koko maassa, mikä tukisi myös toimenpiteessä mainittua erikoisosaamisen vahvistamista.

- **Taiteen edistämiskeskuksen** lausunnossa pidetään tärkeänä, että tunnistaan arkkitehtuurin luonne taiteena. Kysymyksenä nostetaan esiin avustus- ja apurahajärjestelmän suhde arkkitehtuuripoliittiseen ohjelmaan – mikä se on? Ehdotetuissa toimenpiteissä oleellista Taiken näkökulmasta ovat maininnat julkisesta taiteesta ja ns. taiteen prosenttiperiaatteesta. Teemaan liittyvän vastuutehtävän todetaan sopivan hyvin Taiken tehtäviin.

Kirkko

- **Kirkkohallituksen** lausunnossa toivotaan, että Suomen evankelisluterilainen kirkko mainittaisiin yhtenä toimijoista varsinkin toimenpide-esityksissä A. Arkkitehtuurin ja kulttuuriympäristön arvostusta kasvatetaan sekä B. Arkkitehtuurin ja kulttuuriympäristön vaikutusta paikallisen identiteetin vahvistumiselle tuetaan.

Yliopistot ja korkeakoulut

- **Aalto-yliopiston** lausunnossa korostetaan arkkitehtuurin tulosten monipuolisen esittelyn tärkeyttä, minkä vuoksi yliopisto pitää tärkeänä nykyaikaisen arkkitehtuuri- ja muotoilumuseon toteuttamista. Lausunnossa nostetaan esiin myös rakennusperinnön arvo ja todetaan, että valtion ohella seurakunnat omistavat merkittävän ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaan kansallisen rakennusperinnön, jonka säilyminen tulisi varmistaa kirkon verotuloista riippumatta. Lisäksi yliopisto muistuttaa rakentamiseen liittyvästä prosenttiperiaatteesta, jonka kautta alueen kokonaisuuden identiteettiä voidaan vahvistaa taideteoksilla.

- **Tampereen yliopiston/arkkitehtuurin yksikön** lausunnossa todetaan, että olemassa olevan rakennuskannan, infrastruktuurin ja kulttuurimaisemien ylläpito, hoito, korjaaminen ja suojeleminen on kestävä kehityksen perusta.

ELY:t ja maakuntien liitot

- **Etelä-Pohjanmaan ELY:n** lausunnossa painotetaan, että korjaushankkeilla on alueiden identiteetin ja viihtyisyyden vahvistamisen lisäksi merkittävä koulutuksellinen ja työllistävä merkitys.
- **Hämeen ELY** toteaa lausunnossaan, että monimuotoisuus, kulttuuriset kerrostumat sekä merkitykset ja merkityksellisyydet voisivat olla nykyajan kuvauksia korvaamaan ja konkretisoimaan ilmaisu paikan identiteetistä.
- **Varsinais-Suomen ELY:n** lausunnossa todetaan, että modernin rakennusperinnön arvostuksen vahvistamisella ja ennakoivalla rakennussuojelulla on merkittävää vaikutusta, sillä sen myötä arvokkaimpia kohteita saadaan pysyvämmän suojelun ja korjausten ohjauksen piiriin. Lisäksi tuodaan esiin, että kaavoituksen laatutasoa ei ole mainittu toimenpiteiden joukossa. Suuntaviivat arkkitehtuurin ja kulttuuriympäristöjen huomioimiselle luodaan kuitenkin jo kaavoitusvaiheessa.
- **Pirkanmaan liiton** lausunnossa pidetään tärkeänä toimenpide-ehdotusta, jossa maakunnilla nähdään rooli paikallisen identiteetin vahvistumisessa.
- **Hämeen liiton** lausunnossa tuodaan esiin, että arvokkaan rakennetun kulttuuriympäristön ylläpitoa voitaisiin helpottaa lisäämällä kohteiden käyttötarkoituksen muutosjoustavuutta ja painotetaan kiinnostavan tiedon ja esimerkkien tarjonnan merkitystä korjausrakentamisen kulttuurin edistämisessä, viitaten Ruotsin esimerkkiin.
- **Uudenmaan liitto** pitää tärkeänä toimenpidettä jossa ”Arkkitehtuurin ja kulttuuriympäristön vaikutusta paikallisen identiteetin vahvistumiselle tuetaan lisäämällä kuntien, yritysten, muiden yhteisöjen ja asukkaiden ymmärrystä paikallisidentiteetin ja kulttuuriympäristön merkityksestä sekä vahvistamalla eri-ikäisten ja -taustaisten ihmisten ympäristönlukutaitoa ja mahdollisuuksia vaikuttaa omaan ympäristöönsä.” ja toteaa, että sillä on valmius ja tarve olla toteuttamassa toimenpidettä maakunnan suunnittelussa ja kehittämisessä. Lisäksi lausunnossa tuodaan esiin apolin yhteys EU:n Uusi eurooppalainen Bauhaus –aloitteeseen.

- **Pohjois-Pohjanmaan liiton** lausunnossa korostetaan sen tärkeyttä, että arkkitehtuurin ja kulttuuriympäristön arvostusta kasvatetaan tarjoamalla rakennusten omistajille tietoa ja kehittämällä taloudellisia kannustimia, jotta omistajat huolehtisivat rakennuksistaan mahdollisimman hyvin. Nämä kannustimet tulisi suunnata myös kunnille. Lisäksi tuodaan esiin, että arkkitehtuurin ja kulttuuriympäristön vaikutusta paikallisen identiteettiin on syytä vahvistaa nostamalla esiin arkkitehtuurin paikallisia erityispiirteitä ja vahvistamalla paikallisen työvoiman erikoisosaamista muun muassa uudessa ja perinteisessä puurakentamisessa.
- **Kymenlaakson liitto** nostaa esiin kysymyksen siitä, että mikäli MRL:n muutos etenee ehdotetun mukaisesti eikä maakuntakaavassa jatkossa enää käsitellä kulttuuriympäristökysymyksiä, mikä taho vastaa tulevaisuudessa maakuntatason selvityksistä ja arvioinnista?
- **Etelä-Savon maakuntaliitto** tuo esiin, että erilaiset paikkatieto- ja karttapohjaiset esitykset, kuten tarinakartat, ovat helppo ja kustannustehokas tapa tuoda asukkaille ja muille aluetta käyttäjille arkkitehtuurista karttapalvelun muodossa ja esittää, että ohjelmaan tulisi lisätä toimenpiteisiin vastaavien palveluiden toteuttaminen.

Kaupungit ja kunnat

- **Helsingin kaupungin** lausunnossa kannatetaan kaupunkisuunnittelun ja arkkitehtuurin kirjoittajakoulun perustamista toimittajille ja todetaan, että kirjoittajakoulusta hyötyisivät myös itse suunnittelijat. Alueellisilla vastuumuseoilla todetaan olevan annettavaa toimenpiteessä, jossa kehitetään mallia tai ohjetta talo-, kortteli- ja kyläkirjalle. Lisäksi suomalaisen arkkitehtuurin näyttely- ja tapahtumakulttuurin vahvistamisen todetaan saavan suunnitteilla olevasta uudesta arkkitehtuuri- ja designmuseosta keskeisen alustan ja yhteistyökumppanin. Modernin rakennuskannan suojelun arvostusta ja ennakoivan rakennussuojelun lisäämistä koskevien tavoitteiden osalta todetaan, että ne eivät ota huomioon muita rakennuskannalle asetettavia tavoitteita, kuten käyttötarkoitus, taloudellinen kestävyys, käytettävyys, energiatalous tai käyttäjien toiveet. Huolena on ns. ylisuojelu. Lisäksi ohjelmassa mainittu valtion kiinteistöomaisuuden historiatietoisien hoidon näkökulma tulisi laajentaa myös kuntien ja kaupunkien julkisen rakentamisen strategioihin.
- **Lahden kaupungin** lausunnossa tuodaan esiin, että tapa, jolla puhumme arkkitehtuurista vaikuttaa siihen, kuinka siihen suhtaudutaan. Arkkitehtuurilla käsitteenä suotaisiin olevan sidos

arkisuuteen. Taiteen korostamista arkkitehtuurin yhteydessä pidetään etäännyttävänä. Vaikka kauneuden ymmärtämisen taju tulee olla läsnä suunnittelussa, hyvän lopputuloksen ei välttämättä tarvitse olla rakennus- tai ympäristöaidetta, lausunnossa todetaan. Panostamalla julkisten rakennusten arkkitehtuuriin (laatuun ja kauneuteen) parannetaan paitsi käyttäjien, myös koko ympäristön arvoa ja viihtyisyyttä. Lisäksi todetaan, että julkisen toimintojen sijoittaminen vanhaan rakennuskantaan edistää niiden säilymistä.

- **Kuopion kaupungin** lausunnossa tuodaan esiin, että tarvittaisiin valtakunnallinen resurssi uudemman rakennusperinnön (1950–1980) inventointiin.
- **Oulun kaupungin** lausunnossa tuodaan esiin, että toimenpiteessä A mainitaan vain valtion kiinteistöomaisuus, vaikka kuitenkin kunnilla ja kaupungeilla on erittäin suuri julkisten ja palvelurakennusten kiinteistömassa.
- **Kotkan kaupungin** lausunnossa painotetaan, että rakennusten omistajien lisäksi rakennusten ylläpitoon ja markkinointiin liittyvien tahojen kuten kiinteistöhuoltoyritysten, isännöitsijöiden ja kiinteistövälittäjien rakennusperintöosaamista ja arkkitehtuurituntemusta tulee myös kartuttaa.
- **Lappeenrannan kaupungin** lausunnossa kannatetaan erityisesti ideaa luoda malli tai ohje talo-, kortteli ja kyläkirjasta, joka kertoo talon tai alueen historian ja tarinan ja antaa tietoa nykyisille ja uusille asukkaille kattaen rakennuksen tai alueen koko elinkaaren. Tämä todetaan tukevan sekä maankäytön, kehittämisen, kulttuurihistorian esille nostamisen, koulutuksen ja opetuksen kuin laaja-alaisesti myös matkailun edistämisen näkökulmaa.
- **Vantaan kaupungin** lausunnossa painotetaan, että autenttisuutta ei voi keksiä, vaan paikallisuus ja siihen liittyvä erityisosaaminen synnyttävät sen.
- **Jyväskylän kaupungin** lausunnossa tuodaan esiin, että ohjelmaan kirjatut tavoitteet ja toimenpiteet antavat paikallisille arkkitehtuuripoliittisille ohjelmille hyvän pohjan rakentaa omaa, kunkin alueen ominaispiirteisiin, tarpeisiin ja tilanteisiin sopivaa arkkitehtuuripoliittikkaa.
- **Porin kaupungin** lausunnossa painotetaan ympäristönlukutaitoa ja tuodaan esiin, että kaupungit voisivat kehittää sitä kannustamalla taloyhtiöitä omaehtoiseen kehittämiseen. Tähän työhön tarvittaisiin koordinoitua ja ratkaisuja, joissa toimijoina esim. kunnat ja Suomen Kiinteistöliitto sekä liiton paikalliset edustajat.

Valtakunnalliset ja alueelliset vastuumuseot

- **Arkkitehtuurimuseon** lausunnossa todetaan, että luku IV sisältää kauttaaltaan kannatettavia tavoitteita ja toimenpide-ehdotuksia ja että Arkkitehtuurimuseo toimii jo nyt aktiivisesti käytännössä kaikilla toimenpide-ehdotusten osa-alueilla.
- **Turun museokeskuksen** lausunnossa painotetaan taloudellisten kannustimien merkitystä kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten kunnostamisessa ja siihen liittyvien toimintamallien ja –muotojen kehittämisessä.
- **Satakunnan Museon** lausunnossa tuodaan esiin, että arkkitehtuurin esiin tuominen keskusteluihin, journalismin keinoin sekä erilaisten tapahtumien kautta on välttämätöntä ympäristömme laadun vaalimiseksi myös tulevaisuudessa. Lisäksi todetaan, että aluearkkitehtitoiminnan elvyttämällä voitaisiin lisätä myös arkkitehtuurin ja kulttuuriympäristön arvostusta alueilla. Prosenttitaiteen merkityksen tunnistamista ja asian esillä pitämistä eri yhteyksissä pidetään tärkeänä.
- **Tornionlaakson museo** lausuu, että rakennetun ympäristön merkitys identiteetin muodostamisessa on tuotu ehdotuksessa hyvin esiin ja että vanhan rakennuskannan merkitystä esikuvana ja osana kestäväen kehityksen mukaisiin tavoitteisiin pääsemistä voisi nostaa enemmän esiin.
- **Pirkanmaan maakuntamuseo ja Tampereen taidemuseo** (alueelliset vastuumuseot Pirkanmaalla) toteavat lausunnossaan, että luvun IV tavoitetila vuodelle 2035 tukee erinomaisesti alueellisen vastuumuseon tavoitteita. Pirkanmaan maakuntamuseo painottaa rakennusten omistajille kehitettävien, rakennusten hyvään hoitamiseen tähtäävien taloudellisten kannustimien tärkeyttä, sillä suurimmassa osassa hankkeista taloudellisilla tekijöillä on ratkaiseva merkitys sille, valitaanko rakennusperinnön arvoja säilyttävä vai tuhoava ratkaisu. Tampereen taidemuseo esittää luvussa IV nostettavaksi esiin toimenpiteissä, että alueellisilla vastuumuseoilla on vastuu myös rakennetun ympäristön ja julkisen taiteen kysymysten esiin nostamisessa ja että ne toimivat myös julkisen taiteen osaamiskeskuksina.
- **Helsingin kaupunginmuseon** lausunnossa todetaan, että valtion kiinteistöomaisuuden historiatietoisien hoidon näkökulmaa tulisi laajentaa myös kuntien ja kaupunkien julkisen rakentamisen strategioissa kulttuurihistoriallisen näkökulman huomioimiseen. Alueellisilla vastuumuseoilla olisi muiden toimenpidekohtien lisäksi annettavaa myös esim. kohdassa, jossa luodaan mallia tai ohjetta talo-, kortteli- ja kyläkirjalle.

- **Jyväskylän kaupungin/museopalveluiden** lausunnossa tuodaan esiin, että luvun D-toimenpiteestä puuttuvat alueelliset vastuumuseot vastuutahona.
- **Vantaan kaupungin / Vantaan kaupunginmuseon** lausunnossa todetaan, että taloudellisilla kannustimilla olisi suuri merkittävyys, mikäli ne olisivat riittävän suuria esim. suojellun rakennuksen korjauskustannuksiin suhteutettuna. Museo voi olla mukana toteuttamassa toimenpidettä mm. tuomalla esiin kulttuuriympäristötietoa, jolla voidaan lisätä ymmärrystä kulttuuriympäristön merkityksestä.
- **Etelä-Karjalan museon** lausunnossa todetaan, että ennakoiva rakennussuojelu -käsitettä ei ole avattu ja että hyvin pieni osa Suomen rakennuskannasta kuuluu rakennussuojelun tai valtion kiinteistöomaisuuden piiriin. Koskien modernin rakennusperinteen vaalimista olisi hyvä tuoda esiin kuntien kaavoituksen ja rakennusvalvonnan roolia, sillä ne käsittelevät päivittäin asioita, jotka muuttavat modernia rakennettua ympäristöä.

Järjestöt

- **Suomen Kiinteistöliitto** pitää kannatettavana toimenpiteen A sisältämää ehdotusta mallin tai ohjeen luomisesta talo-, kortteli- ja kyläkirjalle, joka kertoisi talon tai alueen historian ja tarinan ja antaisi tietoa nykyisille ja uusille asukkaille kattaen rakennuksen tai alueen koko elinkaaren.
- **Suomen Arkkitehtiliiton** lausunnossa nostetaan esiin, että arkkitehtuurin lisäksi kaupunkirakennustaide luo merkityksiä ja identiteettiä. Kaupunkitiloihin, kyläraitteihin ja asuinalueisiin todetaan liittyvän paikkoja, jotka ovat asukkaille merkityksellisiä.

Toimenpiteestä C *Julkisen arkkitehtuurikeskustelun laatua parannetaan ja määrää lisätään*, puuttuu maininta olemassa olevista ja uusista arkkitehtuurijulkaisuista, kuten SAFAn omalla kustannuksellaan julkaisemasta *Arkkitehti*-lehdestä, joka on Suomen ainoa arkkitehtuurin aikakausjulkaisu ja joka on pitkälti pohjana toimenpiteissä mainitulle *Finnish Architecture Navigator* -verkkopalvelulle.

Toimeenpiteen D *Pyritään vahvistamaan arkkitehtuuri- ja tapahtumakulttuuria* osalta ohjelmassa pitäisi liiton mukaan tavoitteita linjata tarkemmin. Arkkitehtuurikulttuurin osalta tulisi huomioida lisäksi mm. apurahat, tiede- ja kulttuuri-instituutit ja järjestöjen toiminta.

- **Arkkitehtuurikeskus ry** esittää toimenpiteeseen A “Arkkitehtuurin ja kulttuuriympäristön arvostusta kasvatetaan” lisättäväksi alakohtaa, jossa arvostuksen kasvattamiseen tähdätään viestinnän ja kansalaiskasvatuksen keinoin ja toteaa olevansa käytettävänä kumppanina toimenpiteen toteuttamiseen.
- **Suomen Kuntaliiton** lausunnossa tuodaan esiin, että taiteen prosenttiperiaatetta koskevassa toimenpiteessä olisi hyvä johdonmukaisuuden vuoksi mainita vastuutahona myös kunnat ja kaupungit. Lisäksi tuodaan esiin, että raportissa voisi olla hyvä avata taiteen prosenttiperiaatetta ja taidehankintoja koskevaa asiaa esimerkiksi vision ja/tai tavoitetilan yhteydessä.
- **Suomen Luonnonsuojeluliiton** lausunnossa pidetään tärkeänä kansalaisten yhteisöllisyyden kokemuksen vaalimista ja tuodaan esiin, että rakennussuojelulakia tulisi vahvistaa kansalaisjärjestöjen muutoksenhakuoikeudella.
- **Suomen Kotiseutuliitto** esittää, että mahdollisuus tulkita rakentamismääräyksiä joustavasti palautetaan, jotta rakennusperintöä voidaan vaalia eikä sitä ylikorjata.
- **Invalidiliitto / Invalidiliiton Esteettömyyskeskus ESKE** toteaa, että arkkitehtuurinäyttelyt ja –tapahtumat voisivat olla hyviä esimerkkejä esteettömyyden ja saavutettavuuden huomioimisesta. Samansuuntaisia näkemyksiä vammaisten henkilöiden oikeudesta osallistua yhdenvertaisesti muiden kanssa kulttuurielämään esitetään **Vammaisfoorumi ry:n** lausunnossa.
- **Arkkitehtitoimistojen Liitto ATL ry:n** lausunnossa tuodaan esiin, että arkkitehtuurin arvostusta nostamalla korostetaan ihmisten elinympäristöjen merkitystä ja elämänlaatua.
- **Kohtuuhintaisten vuokra- ja asumisoikeustalojen omistajat - KOVA ry** pitää lausunnossaan tärkeänä, että arkkitehtuurista käydään paitsi asiantuntijakeskustelua myös julkista keskustelua.
- **Tampereen arkkitehtuurikasvatus ry:n** lausunnossa todetaan, että arkkitehtuurikasvatuksella voidaan kohentaa ympäristön lukutaitoa, joka osaltaan nostaa mm. paikallisidentiteetin ymmärrystä ja rakennusperinnön arvostamista

Luku V koulutus ja tutkimus

Yhteenveto lukuun annetuista lausunnoista

- Luvun V todettiin olevan linjassa oppilaitosten omien tavoitteiden kanssa
- Ammattikorkeakoulujen rooli kuitenkin huomioitava paremmin esityksissä esimerkiksi rakennusarkkitehtikoulutuksen osalta
- Keskeisiä asioita ohjelman toteutumisen kannalta ovat arkkitehtuurikasvatus, -tutkimus ja ymmärryksen lisääminen rakennetusta ympäristöstä
- Tärkeänä pidettiin myös arkkitehtuurin ja rakennetun ympäristön ammattiryhmien koulutuksen ja täydennyskoulutuksen kehittämistä erityisesti korjausrakentamisessa sekä suunnittelu-, rakennus- ja kiinteistöalojen yhteistyötä ja toimijoiden yhteistyötaitoja
- Suunnittelualalla vallitsee työvoimapula tälläkin hetkellä. Esiin nousi erityisesti arkkitehtuuriosaamisen saatavuus eri puolille Suomea erilaisiin tehtäviin. Alan työkenttä on myös laajentunut ja erilaisia osaajia tarvitaan lisää
- Museoiden pedagoginen toiminta ja tutkimus haluttiin nostaa näkyvämmiin esiin ohjelman toimenpiteissä
- Rakennuskonservaattorikoulutus esitettiin palautettavaksi

Lausujakohtaiset kommentit

Yliopistot ja korkeakoulut

- **Aalto-yliopiston** lausunnossa korostetaan, että ohjelman tavoitteiden onnistunut toteuttaminen edellyttää myös rakennusteollisuuden, rakentajien, rakennuttajien sekä kiinteistökehittäjien ja -investoijien kiinteää sitoutumista ohjelman tavoitteiden toteutukseen. Noin kolmanneksen arkkitehteistä todetaan olevan eläkeiässä ja pidetään mahdollisena, että vaikka koulutuspaikkoja on lisätty, nykyiset koulutusmäärät eivät riitä siihen, että arkkitehteja saataisiin julkiselle sektorille tai haja-asutusalueille. Myös kansainvälisten opiskelijoiden sijoittumista valmistumisen jälkeen Suomen työmarkkinoille tulisi vahvistaa. Kansainvälinen yhteistyö ja kontaktit nähdään keskeisinä sekä tutkimuksen että opetuksen kannalta. Lausunnossa painotetaan materiaalitutkimusta ja uusien materiaalien mahdollisuuksia rakentamisessa ja tuodaan esiin, että täydennyskoulutuksen sisällöissä tulee vahvasti huomioida kestävä kehityksen mukaisen suunnittelun ja rakentamisen alueet.

- **Oulun yliopiston teknillisen tiedekunnan** lausunnossa painotetaan, että alueelliset erot rakentamisen kulttuurissa, laadussa ja asenteissa suhteessa arkkitehtuuriin ovat suuria. Lausunnossa peräänkuulutetaan mahdollisuutta löytää lisää rakennus- ja kiinteistöalan vastuutahoja, jotka onnistuttaisiin motivoimaan rakennetun ympäristön laadun kehittämiseen. Ohjelman todetaan olevan sitä vaikuttavampi, mitä laajempi sitoutuneisuus siihen syntyy rakennetun ympäristön parissa työskenteleville, päättäjille ja käyttäjille eri puolilla Suomea. Arkkitehtuurikoulutusta ja tutkimusta koskevan osion tavoitteiden ja toimenpiteiden todetaan olevan linjassa oppilaitosten omien tavoitteidenasetteluiden kanssa.
- **Tampereen yliopiston arkkitehtuurin yksikön** lausunnossa todetaan, että ilman arkkitehtuurin koulutusta, kasvatusta ja tutkimusta ohjelmaehdotuksen muiden lukujen tavoitteita ei voida saavuttaa. Arkkitehtuurikasvatuksen määrää tulisi lisätä ja kouluttaa arkkitehtuurikasvatuksen opettamista. Yliopistojen arkkitehtikoulutuksen sisäänottomäärien kasvattamista pidetään tarpeellisena mm. arkkitehtien tehtäväkentän laajentumisesta ja eläköitymisestä. Lisäksi painotetaan korkeakoulujen välistä erikoisosaamisen profilointia ja yhteistyötä. Kansainvälisyyttä pidetään tärkeänä tutkimuksen lisäksi myös koulutuksessa ja korostetaan myös koulutuksen verkostoitumista ja koulutusviennin mahdollisuuksia.
- **Oulun ammattikorkeakoulu / allekirjoittajina myös Metropolia Amk, Savonia AMK, TAMK**
Lausunnossa korostetaan, että arkkitehtuuria ovat luomassa myös rakennusarkkitehdit ja että arkkitehtuurin koulutusta annetaan myös ammattikorkeakouluissa rakennusarkkitehdin tutkinto-ohjelmissa. Koulutus ja tutkimus -osion tavoitteissa ja toimenpiteissä olisi hyvä tuoda esiin yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen välistä yhteistyötä, mikä on yleinen valtiovallan esiin nostama tahtotila koulutuksen kehityksessä ja koulutukseen viitattaessa olisi hyvä huomioida ammattikorkeakoulut tasavertaisesti yliopistojen rinnalla.

Ministeriöt ja virastot

- **Ympäristöministeriön** lausunnossa tuodaan esiin, että on syytä vahvistaa korjausrakentamisen koulutuksen merkitystä sekä korjausrakentamisen (rakennusten helpon korjattavuuden) ymmärrystä myös uudiskohteiden suunnittelussa. Lisäksi tuodaan esiin arkkitehtuurin alan tutkimuksen merkitys myös muulle kuin rakennusalalle.

Monitieteinen, laaja-alainen ja kansainvälinen yhteistyö ja verkottuminen ovat tässä keskeisiä.

- **Opetushallituksen** lausunnossa tuodaan esiin, että arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksen roolin vahvistaminen yleissivistävässä koulutuksessa tulee toteuttaa suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti varhaiskasvatuksesta lähtien läpi oppimispolun. Toimenpide-ehdotuksia liittyen ammatillisen koulutuksen rakennus- ja taideteollisuusalojen tutkintojen kehittämiseen sekä osaamistarpeiden ennakointiin pidetään olennaisina tavoitetilän saavuttamiseksi.
- **Museoviraston** lausunnossa tuodaan esiin, että virastoa tai museosektoria ei mainita koulutuksen ja tutkimuksen yhteydessä. Lausunnossa painotetaan, että Museovirasto sekä valtakunnalliset ja alueelliset vastuumuseot ovat oma erityinen infrastruktuurinsa, jota voisi nykyistä aktiivisemmin hyödyntää tutkimusyhteistyön sekä opetukseen, siihen liittyvän harjoittelun ja opinnäytteiden tarpeisiin.

ELY:t ja maakuntien liitot

- **Hämeen ELY:n** lausunnossa tuodaan esiin, että tietojärjestelmiä ja digitaalisia tietovarantoja tulee kehittää korvaamaan perinteiset raportit ja kirjat. Tämän todetaan koskevan erityisesti eri aikakausien arvokasta arkkitehtuuria, rakennusperintöä, kaupunkisuunnittelua ja kaupunkitilaa.
- **Varsinais-Suomen ELY:n** lausunnossa todetaan alalla jo toimivien täydennyskouluttamisen tärkeys ilmastokysymyksissä. Käyttäjien ympäristönlukutaitoa ja ymmärrettävän tiedon jakamista pidetään avainasioina urbanisoituvan yhteiskunnan kestävyiden haasteiden ratkaisemisessa. Lisäksi lausunnossa tuodaan esiin, että tällä hetkellä kuntien kaavoittajista on pulaa.
- **Varsinais-Suomen liitto** pitää tärkeänä apoli2020-ehdotuksessa sitä, että ohjelma ohjaa ajattelemaan rakennettua ympäristöä osana ekosysteemiä biosentrisuuden periaatteiden mukaisesti. Kehitysehdotuksena esitetään, että ohjelman liitteenä julkaistaisiin listaus kaikista paikallisella tasolla vaikuttavista arkkitehtuuripoliittisista ohjelmista Suomessa. Lisäksi lausunnossa todetaan, että ymmärrettävän tiedon jako rakennettuun ympäristöön liittyvien prosessien osalta sekä käyttäjien ympäristönlukutaito ovat avainrooleissa jatkuvasti urbanisoituvan yhteiskunnan kestävyiden haasteiden ratkaisemisessa.
- **Hämeen liiton** lausunnossa tuodaan esiin, että monet alueet kärsivät suunnittelijapulasta. Digitalisuus nähdään yhdeksi

mahdollisuudeksi vähentää alueiden osaamiseen liittyvää eriarvoistumista.

- **Pirkanmaan liitto** tuo esiin, että koulutuksen kehittämisessä tulisi ottaa läpileikkaavasti huomioon kaikki rakentamis- ja ympäristösektorin toimijat ja näihin aloihin liittyvät koulutuskokonaisuudet.
- **Uudenmaan liiton** lausunnossa todetaan, että jotta lapset voivat jo varhaisessa vaiheessa oppia lähiympäristönsä hahmottamisesta, tunnistamisesta ja merkityksistä, olisi tärkeää saada asiasta selkeä tavoite ja linjaus jo ala-asteen opetussuunnitelmiin. Lisäksi lausunnossa tuodaan esiin, että koulutuksen suhdetta käytännön työelämään voisi parantaa lisäämällä korkeakoulujen yhteistyötä rakennusalan yritysten kanssa (toimenpide C).
- **Pohjois-Pohjanmaan liiton** lausunnossa tuodaan esiin, että kestävä suunnittelu ja rakentaminen sekä kiertotalouden, kestävä kehityksen ja perinteisten rakentamismenetelmien osaaminen on tärkeää myös rakennesuunnittelussa ja yhdyskuntasuunnittelussa.
- **Etelä-Savon maakuntaliitto** kiinnittää huomiota hakijoiden vähäisyyteen kaavoitus- tai arkkitehtiosaamista vaativien avointen työpaikkojen osalta ja esittää ratkaisuna alan koulutuksen lisäämistä alueellisesti.

Kaupungit ja kunnat

- **Lappeenrannan kaupungin** lausunnossa pidetään tärkeänä, että osaajia koulutetaan riittävästi kaavoituksen ja rakentamisen eri osaamisalueille. Erityistä huomiota tulee kiinnittää laaja-alaisen osaamisen kehittämiseen. Laaja-alaisuuden vaatimus korostuu kaavoituksessa ja kaupunkisuunnittelussa, jossa tehdään koko yhdyskuntarakenteen kehittämiseen vaikuttavia, päätöksiä, jotka heijastelevat pitkälle tulevaisuuteen. Lausunnossa tuodaan esiin, että laadukas suunnittelu vaatii eri alojen osaajien saumatonta yhteistyötä. Tämä korostuu erityisesti kaupunkisuunnittelussa.
- **Lahden kaupungin** lausunnossa tuodaan esiin, että osallisuuden lisääntyminen edellyttää kansalaisten valistuneisuutta ja siksi tarvitaan jatkuvaa ammatillista täydennyskoulutusta, arkkitehtuurikasvatusta ja monipuolista tiedottamista.
- **Kotkan kaupungin** lausunnossa painotetaan kaupunkien roolia arkkitehtuurikeskustelun ja -kiinnostuksen lisääjänä ja

todetaan, että ehdotuksessa esitetyt toimenpiteet tukevat näitä tavoitteita.

- **Jyväskylän kaupungin** lausunnossa todetaan, että osaavan työvoiman varmistamiseksi ohjelmassa ehdotettu selvitys arkkitehtien ja rakennussuunnittelijoiden osaamisesta, työvoimatarpeesta sekä tulevaisuuden haasteista on tärkeää.
- **Vantaan kaupungin** lausunnossa tuodaan esiin, että on tärkeää edistää arkkitehtuurikeskustelua laajemmin osana yhteiskunnallista keskustelua, joka koskettaa meistä jokaista.
- **Helsingin kaupungin** lausunnossa tuodaan esiin, että arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatus lisää oppilaiden ympäristönlukutaitoa, arvostusta omiin lähialueisiinsa ja motivaatiota vaikuttaa oman asuinalueensa tulevaisuuteen. Vaikutusten todetaan kuitenkin olevan tätä laajemmat; arkkitehtuuri- ja muotoiluoppiminen tarjoavat työkaluja luovaan ongelmanratkaisuun sekä vahvistavat vuorovaikutustaitoja ja kykyä empatiaan. Näitä voidaan pitää myös yleisinä tulevaisuustaitoina.
- **Oulun kaupungin** lausunnossa todetaan, että pohjoisen Suomen näkökulmasta maisema-arkkitehtejä voisi kouluttaa enemmän, jotta tekijöitä riittäisi pohjoiseenkin ja ehdotetaan, että maisema-arkkitehdit voitaisiin mainita tavoitetilatekstissä ja esimerkiksi toimenpiteessä C.

Alueelliset ja valtakunnalliset vastuumuseot

- **Arkkitehtuurimuseon** lausunnossa toivotaan, että ohjelman toimenpiteissä huomioitaisiin oppilaitosten yhteistyö valtakunnallisten vastuumuseoiden kanssa. Lisäksi muistutetaan museoissa tehtävän ja siellä koordinoitavan tutkimuksen merkityksestä. Lisäksi tuodaan esiin, Uuden arkkitehtuuri- ja designmuseon osalta Arkkitehtuurimuseon ja Designmuseon yhteinen A&DO – Arkkitehtuurin ja muotoilun oppimiskeskus –hanke, joka nähdään suunnannäyttäjänä ja todetaan, että Arkkitehtuuri- ja designmuseo olisi syytä nostaa esiin sekä tavoitetilassa että toimenpiteiden kohdassa E.
- **Helsingin kaupungin museon** lausunnossa todetaan, että luvussa 5 tulisi tähdentää korjausrakentamisen koulutuksen erityistä roolia ja selkeyttää asiaa toimenpiteissä. Konkreettisenä toimenpidetavoitteena esitetään rakennuskonservaattorin koulutusohjelman palauttamista.
- **Jyväskylän kaupungin museopalveluiden** lausunnossa todetaan, että E-kohdassa olisi hyvä tunnistaa myös

museoiden kulttuuriympäristöön liittyvä pedagoginen osaaminen ja toiminta, ei ainoastaan oppilaitoksissa tehtävä työ.

- **Tornionlaakson museo** tuo esiin, että suunnittelijoiden koulutuksen lisäksi tulee panostaa rakennusalan käytännön osaajien rakennustyöntekijöiden koulutukseen ja että ilman käytännön toteuttajien osaamisen lisäystä korjausrakentamisesta ei kestävä kehityksen mukaisiin, tavoitteisiin päästä.
- **Satakunnan Museon** lausunnossa esitetään toimenpiteisiin lisättäväksi rakennuskonservaattorikoulutuksen uudelleen käynnistämistä sekä arkkitehtikoulutuksen laajentamista. Arkkitehtikoulutuksessa tulisi painottaa arkkitehtuurin historiaa ja yhdyskuntasuunnittelua, joiden osaajista on erityinen puute. Lasten arkkitehtuurikasvatusta pidetään keskeisenä ympäristönlukutaidon kannalta.
- **Pirkanmaan maakuntamuseon ja Tampereen taidemuseon** lausunnossa tuodaan esiin, että jatkossa arkkitehtien osaamisessa yhä tärkeämpi tekijä on toimiminen vuorovaikutuksessa yhteisön, viranomaisten ja tutkimuksen kanssa. Toimenpiteitä koskien esitetään huomioitavaksi, että myös julkisen taiteen mahdollisuudet ja prosenttitaideperiaatteet ovat osa arkkitehtien koulutusta.
- **Turun museokeskuksen** lausunnossa todetaan, että rakennuskonservaattorin koulutusohjelma tulee palauttaa.

Järjestöt

- **Arkkitehtuurikeskus ry:n** lausunnossa esitetään, että ohjelmaan lisättäisiin kohtaan E toimenpide arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatukseen liittyvien pedagogisten innovaatioiden viennin tukemisesta.
- **Suomen Arkkitehtiliiton** lausunnossa tuodaan esiin, että arkkitehtuurin ja rakennetun ympäristön ymmärtämisen merkitys tulisi nähdä olennaisena ja välttämättömänä kansalaistaitona mediataitojen ja tietotekniikkaan liittyvien taitojen rinnalla.

Liiton mukaan arkkitehtuurin ja rakennusalan osaamisen laadusta ja mitoittamisesta tulisi vastata tulevaisuuden tarpeita. Liitto kuitenkin huomauttaa, että koulutukseen, tutkimukseen ja kansainvälisyyteen panostaminen tulee vaatimaan aiempaa suurempia resursseja.
- **Arkkitehtitoimistojen Liitto ATL ry:n** lausunnossa arkkitehtien vähäistä määrää pidetään toimialan kehittymisen

ja kansainvälistymisen kannalta haitallisena. Kansainvälisiä työntekijöitä tulee Suomeen vain rajallisesti. Olisi tärkeää, että arkkitehtitoimistot voivat kasvaa ja kehittyä Suomessa ja kansainvälisesti.

- **Oulun Arkkitehtikilta** muistuttaa sisäänottomäärien merkityksestä opetuksen laatuun ja että arkkitehtien täystyöllisyys ei välttämättä ole pysyvää.
- **Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seuran** lausunnossa tuodaan esiin kulttuurikasvatussuunnitelmat, joita voitaisiin hyödyntää kunnissa nykyistä kattavammin erityisesti arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatukseen liittyvien sisältöjen osalta. Arkkitehtuurikasvatuksen ja arkkitehtuurin elitistisen leiman kumoamiseen todetaan tarvittavan laaja-alaista kasvatustyötä. Arkkitehtuuri ei ole ainoastaan suurten kaupunkien asia, vaan esteettistä, toimivaa sekä viihtyisää ympäristöä luodaan niin pienissä kunnissakin kuin suurissa kaupungeissakin. Toimenpiteissä tulisikin huomioida arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksen alueellisuus ja valtakunnallisuus. Ympäristön ja rakennetun ympäristön lukutaitoa pidetään tärkeänä kansalaistaitona, joka luo edellytyksiä kestäväälle kehitykselle.
- **Taiteen perusopetusliiton** lausunnossa todetaan, että arkkitehtuurin taiteen perusopetuksen rooli, merkitys ja kehittämistarpeet ja -mahdollisuudet tulisi nostaa selkeästi osaksi lukua ja toimenpiteitä.
- **Suomen Kiinteistöliiton** lausunnossa pidetään tärkeänä pohdintaa siitä, miten arkkitehtien ja muiden asiantuntijoiden välistä vuorovaikutusta ja tuloksellista yhteistyötä voidaan nykyisestään parantaa. Lausunnossa tuodaan esiin, että pienessä maassa ei ole perusteita eikä varaa kouluttaa yhteiskunnan varoilla hyvin siiloutuneita asiantuntijarakenteita ja -asenteita.
- **Suomen Luonnonsuojeluliiton** lausunnossa painotetaan, että ympäristöasioista on uutta tietoa, joka tulee saada vanhojenkin suunnittelijoiden tietoon täydennyskoulutuksella.
- **Suomen Kuntaliiton** lausunnossa tuodaan esiin, että kuntien toiminta taiteen perusopetuksessa tulisi tunnistaa luvun tavoitetilaa ja visiota koskevissa teksteissä, jossa kerrotaan eri koulutusasteilla annettavasta arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksesta. Lisäksi tuodaan esiin, että kunnat ja kaupungit voisi erikseen mainita arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksen kehittämistä koskevassa toimenpiteessä.

- **Tampereen arkkitehtuurikasvatus ry** painottaa lausunnossaan, että on tarve kouluttaa myös arkkitehtuurikasvatuksen opettajia.
- **Suomen Kotiseutuliitto** painottaa, että erityisesti tulee lisätä perinteisten rakennusmenetelmien osaajia ja korjausrakentajia.
- **Invalidiliitto ry** lausuu, että ihmisten yhdenvertaisuus- ja moninaisuusnäkökulma sekä käyttäjälähtöinen suunnittelu tulisi sisällyttää arkkitehtien koulutukseen nykyistä vahvemmin.
- **Vammaisfoorumi ry** esittää, että arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatusopintoihin sekä muihin rakennussuunnitteli- ja opintoihin tulisi sisällyttää pakollinen esteettömyys- ja saavutettavuuskoulutus. Kaupunkisuunnittelun todetaan vaikuttavan olennaisesti myös vammaisten ihmisten turvallisuuden kokemukseen.
- **Kynnys ry** esittää, että arkkitehtuuriin, muotoiluun sekä rakennus- ja ympäristösuunnitteluun liittyviin opintoihin tulisi sisällyttää pakollinen esteettömyys- ja saavutettavuuskoulutus.
- **Suomen lasten ja nuorten kuvataidekoulujen liiton** lausunnossa tuodaan esiin, että pitkäjänteisellä ja suunnitelmallisella arkkitehtuurikasvatuksella voidaan tukea tietoisuutta arkkitehtuurin merkityksestä sekä vahvistaa osallisuutta ja vaikuttamista rakennettuun ympäristöön. Arkkitehtuurin osuutta taiteen perusopetuksen valtionrahoituksesta pidetään nykyisellään marginaalisena ja todetaan, että mikäli arkkitehtuuri- ja muotoilukasvatuksen vaikuttavuutta halutaan kasvattaa, tulee myös sen rahoituspohjaa vahvistaa. Liiton näkemyksen mukaan olisi luonnollista, että taiteen perusopetuksen toimijat ovat mukana kehittämässä arkkitehtuurikasvatusta sitä koskevissa toimenpiteissä.

apoli2020